

XVI.

VESTNIK

NOTICIERO

avgust 1965

VESTNIK je glasilo slovenskih protikomunističnih borcev. Izdaja ga konzorcij
Predsednik Edi Škulj, upravnik Janez Kralj.
Urednik: Branko Rozman
Ovitek: Franci Pernišek

UREDNIŠTVO in UPRAVA: Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

NAROČNINA: Južna Amerika 280 pesov odn. enakovrednost v dolarju,
USA in Kanada 2.50 dolarja letno., Anglija in Avstralija 1 funt
šterling, evropske države 2.50 dolarja.

Editor responsable y redactor: Eduardo Škulj, administrador: Juan Kralj
Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Bs. Aires

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No 817.736

ALI NAJ PIŠEMO O NAŠI PRETEKLOSTI

Večkrat je slišati besedo, naj bi ne pisali več o preteklih komunističnih grozodejstvih v Sloveniji, ker naj bi tako pisanje nujno netilo v nas sovraštvo do komunistov, sovraštvo pa ni krščansko.

Poglejmo, koliko drže te trditve.

Pisanje o preteklih komunističnih grozodejstvih v Sloveniji naj bi **nujno netilo** sovraštvo v braveih. Ko bi ta trditev držala, bi res morali takoj prenehati z vsakim pisanjem o komunističnih mučenjih in pobojih. A ta trditev ne drži. Zaradi notranje svobode, ki jo človek ima, ni nič, kar bi ga moglo siliti v določeno čustvo, tudi v sovraštvo ne. To je nam, ki priznavamo človekovo svobodo, popolnoma jasno.

Pa je možno isto dokazovati tudi z zunanjimi dokazi. Ko bi namreč tako pisanje nujno vodilo v sovraštvo, bi morala Cerkev prepovedati po semeniščih in samostanih branje o tem, kako so mučili kristjane. Danes namreč Cerkev ukazuje vsakodnevno branje te vrste. Iz istega razloga bi morali mi takoj prenehati s pisanjem o krivicah, ki jih danes trpi slovenski človek v Sloveniji od komunističnega sistema. In vendar ne bo tega noben pameten človek trdil.

Res pa je, da more biti pisanje o komunističnih grozodejstvih **povod** za sovraštvo pri braveih. Takega povoda ne bi smeli bravcem dajati, ko bi za to ne imeli zadostnega razloga. Nastane torej vprašanje, ali imamo zadosten razlog za tako pisanje.

Razlog za tako pisanje je zgodovina. Vsak rod je priča lastnega časa. O tem času mora pustiti v zgodovini pričevanje za kasnejše rodove. Ta nujnost pričevanja je lahko iz posebnih razlogov večja kot navadno. Razlogi, ki lahko večajo nujnost pričevanja, so med drugim: posebno zapletena doba, apologija oseb, ki se ne morejo same več braniti, krivljenja zgodovine s strani nasprotnikov. V našem primeru so dani vsi ti trije pogoji. Doba okupacije, splošne zmede in izrabljanje situacije s strani komunistov je silno zapletena in težko umljiva. Naši najbolj poštene ljudje so danes proglašeni za izdajavce. Komunisti že dvajset let po revoluciji krivijo zgodovino.

Imamo torej vso pravico pisati o komunističnih grozodejstvih. Vendar se moramo pri tem držati dvojega: pisanje naj bo mirno, brez sovraštva, in pa objektivno, brez vsake tudi najmanjše primesi neresnice. To zadnje je treba opomniti, ker bi moglo koga zavesti v laž komunistično potvarjanje resnice. Nam zadošča resnica.

To razmišljanje nas je privedlo do novega zaključka: ne samo, da smemo pisati o preteklih komunističnih zločinih, celo **moramo** o njih pisati.

To smo dolžni zaradi zgodovine, zaradi mrtvih, ki jim je bilo odvzeto dobro ime, do nas samih, da se utrdimo na pravi poti, do naših otrok, da bodo spoznali, zakaj morajo živeti na tujem. In tu pride odločilno vprašanje: ali smo v teh dvajsetih letih dovolj storili v tem pogledu?

Vsi vemo, da ne. Kdo je kriv? Težko bi bilo govoriti o krivdi posameznikov, čeprav imajo tisti, ki so bili na višjih mestih, večjo dolžnost pisanja; gre za kolektivno krivdo, za resnično kolektivno krivdo. V tem oziru nismo storili svoje dolžnosti.

Zdi se, da se zadnje čase začinjamo zavedati te dolžnosti in da se tudi že konkretno začinjajo zbirati podatki o preteklosti oziroma objavljati tisti, ki so bili dolga leta zakopani. Hvala Bogu! Vključimo v to delo tudi našo mladino. Nabirajmo in objavljajmo pričevanja ne iz sovraštva do komunistov, ampak iz ljubezni do resnice, do naših mrtvih, do nas samih in tistih doma (morda bo tudi kdo z drugega brega ob branju resnice preplaval reko) in do naših zanamcev.

ZGLED NAŠI MLADINI

Na Rivadaviji v višini Slovenske hiše živi družina s tremi otroki; najstarejša hčerka študira že na univerzi. Oče je menda španskega rodu, mati pa Slovenka, staronaseljenka, doma iz okolice Gorice.

Problem znanja jezika obeh roditeljev (pismeno in ustno vsaj za silo) je v narodnostno mešanih zakonih težko rešljiv, zlasti če ima družina po sili razmer stik le z narodnostjo enega od staršev in še če sta oba pridobitno zaposlena.

Tak je tudi ta primer akademičarke, ki jo imam v mislih, kateri je mati mogla dati le zavest, da se v njej pretaka tudi slovenska kri. V tej zavesti in z željo, da bi vsaj delno obvladala materin jezik in v sebi poživela slovensko kri, se je pred leti, že kot doraščajoče dekle, vpisala v slov. ljudskošolski tečaj v Slovenski hiši.

6. junija je praznovala rojstni dan. Slučaj je nanesel, da je v „Prensi“ brala, da bodo Slovenci popoldne polagali venec pred spomenik generala San Martina, v počastitev padlih v dobi revolucije in žrtvovanih po koncu vojne pred 20 leti.

Prosila je mater, naj jo namesto darila za rojstni dan, pelje na Plaza San Martin k slovenski svečanosti. Mati ji je spolnila željo. Ko smo krenili proti katedrali, smo se slučajno našli. Med potjo do katedrale sta obe kazali navdušenje na tako lepo pietetno prireditvijo.

Ob tem dogodku se vprašajmo: Ali se morejo vsi naši otroci primerjati s to akademičarko?

S. Bitenc

BILI SO MUČENI IN POMORJENI

Teharsko taborišče je ležalo kakih sedem kilometrov vzhodno od Celja, blizu kraja, kjer prečka železniška proga Voglajno. Prostor je bil 800 metrov dolg in 500 metrov širok in ves obdan z bodečo žico. Zgradili so ga bili Nemci, po letu 1945 uporabljali komunisti za mučenje, leta 1948 so pa barake podrli in tla zravnali.

Taborišče je sestavljalo 17 velikih barak in več manjših. V osrednjem, nižjem delu, je bilo postavljenih šest velikih barak, med temi so bila štiri dvorišča. Vsaka baraka in vsako dvorišče je bilo obdano z bodečo žico. Dvorišča so bila pokrita z debelim kamenjem.

Prvi dnevi so bili najhujši. Surovi glas rdečega vojaka je sprejel pretepane in do smrti žejne domobranske bataljone. Domobranci so se naslanjali drug na drugega, si dajali poguma in si brisali kri z obrazov. Po okrvavljenih glavah sta padala partizanski bič in puškino kopito. V teku so morali domobranci teči na dvorišča. Postavili so se v vrste štiri po štiri.

Vsakdo je moral odvreči še preostalo opremo in sicer kar najhitreje. Ob hitenju so domobranci skakali drug čez drugega in bolj opešani so pri tem padali po tleh, partizani pa so jih pretepali.

Dvorišče med dvema barakama se je napolnilo. Več partizanskih častnikov je prišlo in začelo tolči domobrance s pestmi, čevlji, revolverji in puškami. Pri tem ni manjkalo preklinjanja in zmerjanja.

Partizan, ki se je že na celjski postaji hvalil, da je marsikoga živega zasul, je zahteval, naj stopijo iz vrste častniki in podčastniki. Nihče se ni odzval. Potegnil je iz vrste dva mlajša domobranca in jima zagrozil, da ju bo zaklal, če ne pokažeta vseh častnikov in podčastnikov. Nikogar nista javila. Partizan ju je stolkel na tla in ju z okovanimi čevlji suval, dokler sta se še oglašala. Potem je zahteval, naj vstaneta, in ju dal odvesti. Čez nekaj časa je bilo slišati dva rafala nemških strojnic.

Partizan je potem sam izbiral žrtve. Sem in tja je koga potegnil iz vrste. Odpeljal jih je na zgornji konec dvorišča. Tam so jih partizani, zlasti pa partizanke, bili po zobeh, suvali s puškinimi kopiti in brcali s težkimi čevlji. Niti enega vzdih ni bilo slišati iz ust mučenih. Odgnali so jih k ostalim častnikom in podčastnikom v klet. Zvezali so jim roke in noge, jih natikali na železne kavlje, da so viseli z glavami navzdol, jih tolkli z revolverji po zobeh in jim pljuvali v razbite obraze.

Ostali so stali na vročem soncu, na pol slečeni, pretepeni in neskončno žejni. Ustnice so imeli razpokane od žeje, mnogi niso mogli niti besedice spregovoriti, vsi pa so si želeli smrti.

Trije partizani so prinesli po dva prazna vrča: vanje so morali domo-

branci vreči še zadnje spomine kot slike, verižice, prstane, ure. Kdor bi ne oddal vsega, bi bil ustreljen. Celó žlice in robce so morali oddati.

Polk je bil razdeljen v skupine po šestdeset mož. Iz vsake skupine je moral eden popisati skupino. Potem so nagnali vse v barako, vsako skupino v svojo sobo.

Na drugem dvorišču so pobrali vso opremo, ženskam so pustili po en kos nadomestnega perila, in natrpali v barako Nemce, ki so jih izselili iz Kočevja.

Domobranci je partizan spet nagnal pred barako. Trije partizanski višji častniki so skupaj z dvema partizankama pregledovali vrste. Med pregledom so kleli in pljuvali jetnikom v obraz. Ena od partizank je spoznala nekega domobranca: nekajkrat ga je udarila z bičem in ga odpeljala. Nihče več ga ni videl.

Potem so morali domobranci spet hitro v barake. Pri vratih je nastala gneča, komunisti so pa tolkli po njih. Od časa do časa je vstopil partizan. Vsi jetniki so morali skočiti pekonce in ga pozdraviti z „Zdravo!“ Pozno ponoči so za nekaj časa obiski ponehali.

Naenkrat je bilo žuti v sosednji sobi kričanje in pretepanje. Tudi v to sobo je prišel komunist. Psoval je domobranci, vanje pljuval in z bičem tolkel po njih. Potem je odšel.

Proti jutru so jih dvakrat prešteli in spet dali na ogled partizanom.

Pripeljali so 2. domobranci polk. Razdelili so ga v skupine in z biči in puškami jeli pretepati. Prijahali so partizani na konjih in bili po glavah domobrancev.

Komunist je potegnil nekega domobranca iz vrste in ga toliko časa suval pod brado, da ga je zbil na tla. Potem ga je brcal. Ko mu je velel vstati, se je komaj spravil na noge: usta je imel odprta, ker mu je partizan zbil čeljustne sklepe, ves obraz oblit s krvjo, levo roko spahnjeno v rami. Stražar ga je odpeljal.

Tudi partizanke so divjale nad domobranci.

Ko so iskali častnike in podčastnike, so jih nabrali kakih 40. Vsakega posebej so preteпали, potem pa odgnali v klet.

Bil je že drugi dan zapora v Teharjih. Bilo je že čez poldne, pa še niso dali vode. Vso potrebo je bilo treba opravljati v sobi, oken pa ni bilo dovoljeno odpreti.

Partizani so klicali jetnike v zbor. Razvrstili so jih v štiristope. Stražar je odpeljal prvih osem k baraki zraven kuhinje na zaslišanje. Vsakega zaslišanca so uvrstili v eno izmed štirih skupin: A, B, C ali med civiliste. V A skupini so bili tisti pod 18. letom, v B tisti, ki so stopili k domobrancem po januarju 1945, v C ostali. Med civiliste so prišli tisti, ki so se že na vlaku preoblekli v civilno obleko.

To zasliševanje je trajalo v pozne nočne ure. Ves čas ni smel nihče od domobrancev sest, pa tudi vode niso dobili.

Noč je bila mirna.

Ponoči si je domobranec v blaznosti zaradi žeje prerezal s koščkom stekla žile. Ostali so morali zjutraj spet na zaslišanje. Opirali so se drug na drugega zaradi izmučenosti in se vlekli kot živi mrličji.

Kdor je bil zaslišan, je moral v barako.

Skozi okno je bilo videti zgornje dvorišče med kuhinjo in skladiščem. Na dvorišče so prignali kakih osemdeset domobranskih častnikov. Roke so imeli zvezane na hrbtu, glave pa so bile ena sama rana. Od udarcev so bili tako iznekaženi, da jih ni bilo mogoče spoznati. Lica so imeli otekla, čeljusti prebite, zobe izbite, iz ust je tekla kri. Vod štiridesetih partizanov s strojnimi in brzostrelkami jih je odpeljal k protitankovskim jarkom. Kmalu je bilo čuti strojnice in vmes pokanje bomb. Čez dobro uro so kočevski Nemci z lopatami in krampi odšli v isto smer zakopat žrtve.

Kmalu potem je partizan spet klical v zbor. Marsikdo ni mogel od izčrpanosti iz barake. S koli so jih gonili ven.

Klicati so začeli domobrance iz C skupine in jih postavljati po petdeset skupaj. Pod klancem je bilo čuti ropot avtomobilov, kmalu so se ustavili pred glavnim vhodom. Avto za avtom se je polnil z domobranci in odhajal.

Četrty dan se je ponavljalo isto: psovke, pretepanje, zasmehovanje, težki vzdihli mučenih žrtev.

DRUŠTVO SLOVENSКИH PROTİKOMUNISTIČNIH BORCEV V ARGENTINI

Buenos Aires, 29. julija 1965

P. n. odboru DSPB-TABOR, tu

V smislu sporočila, prejetega od Zveze DSPB in ozirajoč se na prošnjo, izrečeno po naših duhovnikih v Kanadi in Severni Ameriki, zbranih na grobu našega škofa dr. Gregorija Rožmana, ki pravi: „Z groba našega pokojnega voditelja, škofa dr. Rožmana, pošiljamo obe ma skupinama nujno prošnjo, da prenehate z razpravljanjem svojih razlik v javnosti in z osebnimi napadi in da storite vse za zopetno združitev“, vas v bratskem duhu prosimo, da se pridružite našim naporom za združitev vseh borcev v enotno organizacijo.

Poudarjamo, da smo z vsem srcem za zopetno združitev in zato še posebej prosimo, da čimprej blagovolite sporočiti vaše stališče.

Če je vaše enako našemu, nam, prosimo, sporočite vaše predstavnike za začetne razgovore.

V imenu starešinstva lepo pozdravljamo.

R. Bras, l. r., tajnik

B. Pregelj, l. r. starešina

POSLANICA MLADINI

G. Lojze Debevec, slovenski protikomunistični borec, ki je po vrnitvi leta 1945 pod komunisti preživel grozna mučenja ter se rešil iz skupnega groba, v katerega so padali pod rafali strojne komunističnih morilcev slovenski fantje in možje, je pri odkritju spomenika padlim dejal med drugim:

„Ne v svetu trdega molka in sužnosti, ampak s sreči, odprtimi v svobodi, se danes spominjamo smrti naših dragih mrtvih borcev, jih slavimo, se veselimo in žalostimo. Bodi naša prisotnost na tem prostoru izraz iskrene hvaležnosti; ima pa naj tudi značaj romanja na vaš prvi skupni grob. Prišli smo k vam, da obnovimo skupni pogovor, da ponovno brez strahu izpovemo vero v vrednote, za katere so nas prisilili v trdi boj in da z vami molimo.“ Zatem je povedal: „Govoril bom to, kar sem sam doživel, da po možnosti spoznate resnično sliko našega boja od nekoga, ki se je od začetka v njihovih vrstah boril, bil z njimi do strašne smrti in se na čudežen način rešil.“ V nadaljnjih odstavkih svojega pretresljivega govora je slikal gorje po slovenskih vaseh med sovražno okupacijo in vse strahote, ki so jih morali preživljati slovenski ljudje pod komunistično revolucijo. Po opisu in prikazu junaštev slovenskih protikomunističnih borcev, je navajal dobesedno:

„Domobranci, hrabri ljudje, so šli od zmage do zmage. Vendar je bilo vse to zaman. Po vojni — po volji višjih koristi — izdani, so kot zadnja priča pravice v Sloveniji umrli v naših lepih gozdovih — poklani. Bilo je po 14 dnevih v Teharjih. Bolj čepeli kot stali smo v vrstah in čakali na ponovno zasliševanje. Bilo nas je okoli 40. Čudne pojave: umazani, suhi, goli. Na vprašanja smo odgovarjali odločno in po resnici. Partizanski oficir, ki nas je zasliševal, je nekako omilil svoj glas — presenetili smo ga. Ti okostnjaki še govore! Pri nekem fantu, Rožancu iz Brezij pri Cerknici, se je zdrznil. Mu je že spomin ušel v preteklost, ko se je umikal pred domobranci. „Kaj si bil?“ — „Vojak.“ — „Vstopil k banditom?“ — „Prostovoljno, od vsega začetka nosil mitraljez v Rupnikovem bataljonu.“ Stražarja, ki sta nas stražila, bila sta štajerca, sta opazovala ta zanimiv dvoboj. Stal sem v njihovi bližini in slišal te-le besede: „Veš kaj, to se mi zdi že preveč. Kako postopajo s temi ljudmi! Naj jih sodijo, ubijejo, če so krivi. Vendar...“ — zmajal je z glavo. Utihnil je. Ponos teh revežev jim je vzbudil dvom.

1. Prišel je na Rakek iz Ljubljane. Videl sem ga prvič v neki gostilni. Zdel se mi je mestni človek. Pravili so, da je liberalec. (Bil je to kapetan Ice Rihar.)

2. Pred izročitvijo. Sedel je med vojaki strt, brez besede. Gledal je nekam v neznano. Zdelo se mi je, da ni zmožen dvigniti roke. Sanjal je. Morda o svoji mladosti. Življenja ni več.

3. Stali smo v vrstah v Celju. Mene so vtaknili med oficirje. Bil sem v njegovi bližini. „Kaj si bil?“ Odgovarjali smo drug za drugim. „Jaz, domobranski stotnik!“ Kakšen ponos! To je partizana oficirja spravilo a tira. Besen je tolkel, bil. Nato pa: „Lezi, diž se, lezi, diž se, gor, dol.“ Odlično je prestajal telovadno preizkušnjo. Dober atlet in športnik je bil včasih. Ležečega so breali, mu skakali po glavi. Obraz mu je bil ves v krvi. „No kaj si?“ Poglej se zdaj, je mislil. „Domobranski stotnik.“ To se je ponavljalo. Vendar, zmagal je — Ice. Iz mestnega človeka je postal junak. Z dejanjem je pričal o sebi.“

Na vprašanje, kje so domobranci umrli, odgovarja:

„Razmetane po vseh slovenskih gozdovih vaše kesti čakajo svojih grobov. Kočevje—Teharje... zadnja postaja vojakov na križevem potu. Slekli so nas, bose podili po Celju kot živino, bñli, gnjavili, pili so nam kri in dušo. Slast krvi je postajala dolžnost. Ostali smo sami, popolnoma sami. Zamajala so se nam tla pod nogami in odpirala so se brezna človeške zlobe. Saj lik ropa, požiga, umora postal je malik.

Tone, reci, da je res tista o kruhu. Spoštljivo, počasi kot hostijo si dvignil drobtinico kruha. — Oj, kruh, kruhek, ti moj dobri kruh. Pa veste, kakšnega smo imeli doma. Hlebec, velik kot sod. Poglejte, tako ga je mati prijela, poljubila, tako počasi položila na mizo, prekrižala, rezala. Tiste naše oči so s Tonetom sanjale o kruhu, velikem kot sod. Joj, drobtinica kruha! Je že ni več. Menda se je ustrašila naših oči, se zmuznila in umrla med kamenjem, na katerem smo v Teharjih čakali konca.

V vsej črnini velikega petka je plapolal le plamen vere v oni svet. Vendar le človek neizmerne vere more v smrti grozi moliti, odpuščati svojim krvnikom. Vojaki, ki so morda včasih pozabili svojo dolžnost, so tukaj postali ljudje. In prav to je zadnji opomin našim krvnikom.“

Svoj govor je zaključil z naslednjo prošnjo in pozivom:

Ko bomo mi in naši otroci v prihodnjih letih, morda v desetletjih hodili mimo v plemeniti bron vlitih podob, naj nam le-te ne bodo samo spomenik, skoraj bi rekel spominek, na junaško tragične dneve, ko smo osamljeni in prodani bili boj za svobodo, človeka in slovenskega naroda, ampak naj bo nam, predvsem pa naši mladini, živ in trajen opomin, da ste — kakor bi kriknil veliki Evangelist, seme za to, kar je človeku najlepšega in najplemenitejšega, **izkrvinelega naroda**. Tistemu rodu pokončanih bojniki danes s ponosom kličemo: Slava!

Mi pa, ki verujemo v vstajenje mesa in duha, upajmo, da jim bomo nekoč padli v naročje na kraju brez joka.

Bodi tako po Tvoji večni dobroti in vaši daritvi. Dragi borci — Bog plačaj!“

IZJAVA MLADINE

G. Jernej Dobovšek, predsednik Slovenske fantovske zveze, je ob spominu na slovenske junake govoril naslednje pomembne besede kot opozorilo in vodilo v svobodi živečim Slovencem:

„V imenu slovenske mladine, izražam naš poklon padlim junakom.

Težko nam je doumeti njih žrtev. Bili so naših let, ko so umirali. In kako težko jim je bilo umreti, če so svoje življenje tako ljubili kakor ga ljubimo mi.

Sovražniki so mislili, da nas bodo uničili. Zmotili so se.

Od takrat je preteklo 20 let. V tem času je zrastle nova generacija — mi, slovenska zdomska mladina. Malo se nas je rodilo v Sloveniji. A nam vsem je simbol lepote, dom naših dedov; katerega pa večina od nas ni videla.

Zato nam je včasih težko, posebno ker so nam široko odprte roke gostoljubnega naroda. A spomin na žrtve naših fantov nam ohranja trdno narodnostno prepričanje.

Smo svobodne slovenske krvi, zato ne moremo molčati. Naš klic bo zvenel po svetu, in z njim naše zahteve po pravicah, ki so nam dane po božji volji. Večno nočemo biti zdomeci.

Slovenske matere in žene: odvzeto vam je bilo najdražje. V svoji nemi, tihi bolečini ste nas spremljale v tujini in nas vzgajale. Vaše trpljenje ni bilo zastonj. Ob tem spomeniku obljubljam — mi, mladi rod —, da bomo nadaljevali vaše delo. Za nami pridejo naši mlajši bratje. Da bodo ostali zavedni Slovenci, bo naša največja skrb.

Pred spomenikom naših padlih, želimo mi — slovenska mladina —, da bi se združili vsi Slovenci. V spomin na naše brate, ki so darovali za domovino največ, kar so imeli, pozabimo na vse razlike, ki so lahko med nami.

Zločinov in krivic ne moremo pozabiti, a ne poznamo maščevanja. Naše delo vodi ljubezen do slovenske zemlje. Zato smo trdno prepričani, da bo po slovenskih gorah še odmevala svobodna pesem, da bo naš narod **sam svoj gospodar**.

Do tedaj pa, vi, naši mučniki, spite mirno v naši zemlji, in — čuvajte nam jo!“

Odmev letošnjih proslav v tisku

Z velikim veseljem ugotavljamo bivši borci — tudi sedanji, da se ne bo kdo zmotil pri besedi „bivši“ — velik odmev v argentinskem tisku o naših letošnjih proslavah.

Naj navedemo samo nekatere: **Argentisches Tageblatt**, glasilo demokratičnega nemštva, je 30. maja objavilo lep članek o tiskovni konferenci in obenem sliko, na kateri so predsednik Zedinjene Slovenije Božo Fink, podpredsednika Robert Petriček in Aleksander Majhen ter tajnik Vilko Cuderman in dr. Milan Komar.

La Prensa je isti dan objavila dve novici, na strani 4 in 20, v katerih je med drugim poudarila tole: „...da se more svobodni svet rešiti s sodelovanjem narodov, ki so že izgubili svojo svobodo, obenem pa (da je govornik, g. Božidar Fink) zahteval za svoj narod 'pravico do samoodločbe v svobodnih volitvah pod nadzorstvom Združenih narodov'.“

3. maja je **El Cronista Comercial** prinesel izčrpen članek o Sloveniji s podnaslovom: še en narod, ki je brez svobode, hkrati pa je objavil skico Slovenije znotraj Evrope, ka-

kor je bila objavljena v posebni knjižici.

Zatem so različni dnevnikeri poročali o letošnjih proslavah: **La Nación** 3. junija na strani 18, **La Razón** 6. junija na strani 5, **La Nación** 6. junija na strani 8, **La Prensa** 6. junija na strani 8, spet **La Nación** s člankom 7. 6. na str. 8, kjer je poročal o polaganju venca pred spomenikom general San Martina in koncelebrirani maši v buenosaireški katedrali, **La Prensa** 7. junija na strani 10 z lepo sliko slovenskih narodnih noš pred spomenikom, **Clarín** isti dan na strani 12 s posebnim tekstom in sliko, kjer dva skavta neseta venec pred spomenik, in slika 19x15 slovenskih narodnih noš pred spomenikom.

Slovesno proslavo v kolegiju **La Salle** sta napovedala **La Prensa** in **La Nación** 17 in 18. junija, pri čemer je bilo posebej poudarjeno, da je proslava ob „dvajsetletnici uničenja Slovenske narodne vojske“.

TV Canal 7 je polaganje venca prenašal 7. junija pet minut čez polnoč v reporterski oddaji YPF.

...je še velik odstotek tistih otrok, ki jih osnovno šolanje še ni zajelo. Poseben problem je vedno manjše število učencev v višjih razredih. Če so tako stanje radikalno ne spremeni, ima to lahko resne posledice za nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj... Glavni vzroki za tako stanje so: današnje nezadostno število popolnih osemletnih šol, njihovo nerazvito omrežje in nesmotrna razporeditev, premajhno število centralnih šol in pomanjkanje učnih kadrov, nezadostna materialna sredstva itd. (Zdravko Troha, Naši razgledi 1965, str. 51.)

Po dvajsetih letih, od kar je „proletariat“ na vladi v Sloveniji, ni ta zajel niti otrok, ki jih vendar lahko obveže v šole. Kako mora biti na drugih področjih?

MORDA ŠE NISTE BRALI

da bo italijanski milijonar in „koristno budalo“ sopotniško Gian Giacomo Feltrinelli, ki je pred leti izdal knjigo Borisa Pasternaka „Doktorja Živago“, zdaj izdal spomine Fidel Castra. Bomo videli, kaj se bo vse bralo. Castro, pravijo nekateri, ki so rokopis videli, je bil učenec jezuitov in menda v knjigi o njih lepo piše...

da je v Londonu izšla knjiga ruskega znanstvenika Mihaila Kloška, ki je že nekaj let emigrant v Kanadi. Knjigi je naslov Sovjetski znanstvenik na Kitajskem. Kloško popisuje svoje bivanje na Kitajskem, kamor ga je poslala sovjetska vlada (med drugim ima tudi Stalinovo nagrado), da bi pomagal Kitajcem pri izdelavi atomske bombe. Zdaj Kloško pripoveduje, kaj vse Kitajci že znajo in kaj še ne, omenja pa tudi, da je prav na Kitajskem prišel do zaključka, da mora zapustiti ZSSR. Iz enostavnega razloga: na Kitajskem je namreč ugotovil, da tamkajšnji znanstveniki ne vedo ravno veliko, dasi imajo lepe laboratorije, da pa znajo živeti in življenje uživati. Tega v ZSSR ni, pravi Kloško, in tako je sklenil, da bo svoje znanje o atomih rajši porabil v svobodnem svetu. Tako je postal emigrant. In kakor von Braunu nihče ni očital bombardiranja Londona s V-1, tako tudi Klošku Stalinove nagrade ne bodo šteli za greh. Pač pa je bil „greh“, če si se proti komunistom boril z orožjem kakor naši fantje...

da bo maja 1966 papež Pavel VI. obiskal Poljsko ob priliki zaključnih proslav tisočletnice pokristjanjenja Poljakov. Škoda, da ne bo potoval z vlakom, ker bi tako tudi Slovencem in Čehom napravil lep obisk, pa še Slovake pozdravil... škoda. Kardinal Pacelli je nekoč šel v Budimpešto skozi Ljubljano. Pozdrav na kolodvoru je bil skromen... to pot gotovo ne bi bil.

da imajo v USA nekega gospoda, ki se piše Herman Kuhn in je menda strokovnjak za fiziko in kemijo in strategijo obenem. Ta gospod je reviji US News & World Report podal nekaj svojih mnenj, ki so naslednja:

„Rusi se nas ne bojijo, so pa previdni, niso tudi ne bojazljivci, a so preudarni... posebno glede pošiljanja čet izven meja svojega ozemlja...“
„V trenutku, ko bi se Ho Či Minh odločil poklicati Kitajce na pomoč v Vietnamu, bi takorekoč prosil Kitajce za nadzorstvo in nadoblast,

česar si pa ne želi... Če bi Kitajci pričeli napadati Južni Vietnam, bi morali mi odgovoriti bodisi z bombardiranjem Kitajske bodisi z izkrcanjem čet. Po mojem bi 10 do 20 ameriških divizij bilo sposobnih zavrniti kakršen koli napad in zasesti severni Vietnam...“

„Na Koreji smo opustili boj prav v trenutku, ko smo začeli z uspehom rušiti kitajske dobavne poti (lepo posmrtno priznanje MacArthurju, op. opaz.)... kar bi rad poudaril je, da bi z lahkoto dobili v Severni Koreji, četudi ne bi prekoračili Yaluja...“

„Na Koreji smo sami zapustili bojno polje, v Vietnamu nam pa grozi izgon... nič ni tako uspešno kakor uspeh in nič bolj porazno kakor poraz. Nekatere dežele so že prepričane, da je komunizem val bodočnosti in da je uporniško gibanje že doseglo svojo zmago... za nas bi bilo zdaj najboljše, da čim prej zmagamo... in prepričan sem, da to lahko napravimo...“

„Izven uradnega proučevanja položaja v vladnih krogih smo tuhtali, kako uničiti gverilo... in uverjeni smo, da je več načinov. Eden izmed njih je, gledati na gverilo z organizacijskimi in policijskimi očmi, nekako tako, kakor morajo iste oči paziti na red in varnost v velemestu. Način uničevanja takšnih uporniških band v velemestu je enostaven: treba je zajeti kolovodjo, zatem — če se le da, takoj njegovega namestnika in tako naprej. Kar bi morali storiti na gverilskem področju, je, najprej spraviti zanesljive ljudi v njih mreže, uporabljati agente, dvojne informatorje, zagrenjene ženske, podkupnino in tudi grožnje... (Wie sich der kleine Moritz... op. opaz.)“

„Na splošno naši državljani niso navajeni na podlo igro ali udarce v želo... a v tem načinu vojskovanja čisto razumljivo vršina boja pade pod običajno mero rednega vojskovanja...“

„Prva naloga je naučiti vietnamsko vojsko napadalnosti, vdihniti ji borbenosti. Preden pa bomo mogli to doseči, je treba dvigniti splošno moralno četr... v Grčiji smo ugotovili, da je bilo treba vojakom dati silno dobre oficirje, dobro opremo in redno plačo, pa je šlo...“

„Osvobodilne vojne niso nikake volitve, moremo pa trditi, da imajo volitve nekaj sorodnega s streljanjem. Obe stranki imata vsaka po nekaj moči za nadaljevanje boja in, kar tuji opazovalec more storiti, je bore malo. Šele v res kruti borbi more tuja sila odločilno pomagati tako, da pošlje sredstva in svetovavce...“ (Gospod Kahn, prihodnjič povejte, da je bil tak primer v Jugoslaviji, op. opaz.) — Brez drugega komentarja...

da je tukajšnja revija „Primeri Plana“ ponatisnila članek, ki ga je za „Saturday Evening Post“ napisal Robert Sherrod. V uvodu v ta ponatis

pravi tudi tole: „V aprilu 1945, ko se je zaključila osvoboditev dežele, je Tito podvzel vse potrebne ukrepe, da mu nihče ne bi mogel biti na poti vladanja.“ Upamo, da bodo poleg rednih dopisnikov v „Primeru Plano“ tudi drugi slovenski bralci podali svoje mnenje, posebno še, ker med „vse potrebne ukrepe“ spada po Sherrodovem mnenju pokolj 12.000 slovenskih domobrancev. Sicer je pa v članku precej debelih, neumen pa je zaključek, ki dobesedno pravi takole: „Le malo Jugoslovanov je globokih, a skoraj vsi se zde odlični poljedelci, v katerih je velika želja po neodvisnosti. In jo že imajo v večji meri kakor katerikoli drug сосед. Vse po zgledu in prisposobi svojega šefa, maršala Tita.“ — Kaj je s tem stavkom hotel časninar povedati, bo ostalo tajno, ako dopisniki ne bodo revije vprašali (tako „Primeru Plane“ kakor „Saturday Evening Post“). Vsekakor pa je tekst nerazumljiv in žaljiv za demokratični čut Amerikancev: kaj se bodo sedaj tolažili z „neodvisnostjo v večji meri“, ko o tej sploh ne bi bilo treba govoriti, ako zahodni svet ne bi pustil Tita na oblast!

da je bivši laški duhovnik Carlo Falconi objavil knjigo z naslovom Molk Pija XII. Kritika navaja, da je Falconi dobil večino podatkov iz uradnih arhivov sedanjih oblasti na Poljskem in v Jugoslaviji; seveda so podatki taki, da hoče Falconi z njimi umazati Pija XII., obenem pa oprati delež Lahov pri ustanavljanju NDH, češ da so laški oficirji takrat zapisali, da „je treba na vsak način preprečiti, da bi se laška vojska umazala s takšnimi dejanji“ (pobijanje Srbov, preganjanje Judov in pd.). Na vsak način bo šla Falconijeva knjiga v vrsto tistih, ki hočejo prikazati samo eno plat. Je propagandna. In pri mnogih takih avtorjih bi bilo bolje, da prej spravijo v red svojo vest, potem šele začno pisati o drugih...

da je zadrski profesor Mihajlov, avtor znanih člankov v reviji „Delo“, pred sodiščem potrdil svoje navedbe in dejal: „10 milijonov ljudi je izginito v sovjetskih koncentracijskih taboriščih, nacisti so poklali šest milijonov Judov, Slovanov in drugih Evropejcev... ni torej razlike med nacistično in stalinistično diktaturo.“ Mihajlova niso sodili tako strogo kakor Djilas. Je pač tako, kakor je zapisala neka revija: „Primer Mihajlova more služiti za ugotovitev meja, v katerih so uklenjeni intelektualci v komunističnem svetu, celo v do neke mere bolj liberalni Jugoslaviji. Zaključek je, da kritika ne sme posegati v obsodbo celotnega režima, ampak se omejiti na posamezne točke ali osebnosti, kar more biti tako Stalin kakor do neke mere Hruščov.“ — Tudi Tito, kajti ko ga je Djilas krepko ožigosal, ga je Tito pritisnil v ječo, Mihajlova pa k sreči ne, ker se je obregnil samo ob Stalina...

Spectator

POZNO, PA NE PREPOZNO

„Rodna gruda“, glasilo Izseljenske matice v Ljubljani, je pred časom poročala tole:

„Na povabilo Harmonie de Nederlanden bo gostoval v Holandiji od 18. do 23. junija naš partizanski 70-članski invalidski pevski zbor iz Ljubljane. Prvi stik s tem zborom je navezal Johan Sholtes, direktor festivala iz Kerkrade, ki je bil v Ljubljani na počitnicah. Zbor, ki ga vodi prof. Radovan Gobec, je bil ustanovljen pred 21 leti iz borcev invalidov. Od takrat je ponesel našo partizansko borbeno pesem v vse kraje Jugoslavije, Romunije, Vzhodne Nemčije in Italije. 20. junija ob 20. uri bo zbor nastopil v dvorani Tivoli v Utrechtu s slavnostnim koncertom v čast 20-letnice osvoboditve Holandije. Dne 21. junija ob 20 je na programu koncert in prijateljsko srečanje s pevskim zborom iz Brunssuma.“

Tako „Rodna gruda“.

Kaj pa mi? — Dasi pozno, moramo vendarle opozoriti merodajne holandske prijatelje na žalostno dejstvo, da svojo 20-letnico osvoboditve proslavljajo s prepevanjem zbora, katerega člani so predstavniki hujšega totalitarizma kakor je bil katerikoli drugi, katerega vodstvo je trdno v rokah komunističnega režima, ki še danes — 20 let po osvoboditvi Slovenije izpod nacizma in fašizma — ne dopušča nobene druge stranke, vero pa prenaša toliko, kolikor mu to zunanjepolitični razlogi narekujejo.

Kaj bomo torej storili? — Kdorkoli more, naj piše protestno pismo:

1. kardinalu Alfrinku v Utrecht,
2. županu mesta Utrecht,
3. škofu mesta Roermand, kamor cerkveno spada Brunssum,
4. katoliškemu dnevniku Limburgs Dagblad, Nobel straat 21, Heerlen, L. Nederland.
5. organizaciji „Mensen in Nood“, Hekelaan 8, Hertogenbosch, Nederland,
6. katoliškemu časopisu Het Centrum, Kr. Nieuwe Gracht 64-66, Utrecht, Nederland.

Kdor je v problemih za naslove, naj pisma dostavi slednje navedenemu časopisu Het Centrum.

Pišite angleško, fancosko, nemško, špansko. V pismih je treba biti dostojen in s primernimi besedami izreči svoje ogorčenje.

Kakor smo svoje čase pisali protestna pisma celovski škofiji, tako pišimo danes. Uspeh ne more izostati.

Soborci na Koroškem

PISMO OBSOJENCA

(Oddano na pošti v Trstu dne 24. maja 1965)

Dragi... in ostali prijatelji!

Pišem to pismo iz... jetnišnice. Upam, da se mi bo posrečilo oddati ga, da pride do svobodnega sveta, kjer ni zaporov za ljudi, ki izpričujejo svoje ideale, zlasti še, če so ti ideali demokratski in vzpostavljeni brez terorja in prelivanja krvi. Dvajset let trpljenja in prav toliko let suženjstva nam je naložila nova socialistična, „demokratska“ država. Nekateri bomo prav gotovo dobili ob smrti zasluženo pokojnino za ves čas, preživet v zaporu. Zvedel sem, da je F... na svobodi, meni še manjka precej. Hudi bodo zame ti meseci, ki prihajajo: junij, julij. Ti meseci me bodo spominjali in povedli v one strašne dneve in noči, ko je smrt žela svojo obilno žetev po slovenski zemlji. To bodo meseci, ko se bodo prižigale lučke na tihih in „prepovedanih“ grobovih. Tudi rož ne bo manjkalo. Narod še vedno čuti in čuti vsak dan bolj, s kako prevaro in goljufijo je bil vržen v roke komunističnim morilcem. Pri vas se boste gotovo še bolj spominjali vseh naših fantov, mož in žena, ki so padli pred dvajsetimi leti. Molite zanje in jih prosite, da pri Bogu izprosijo naši zaničevani domovini prostost. Tudi jaz se Vam bom pridružil in daroval svoje trpljenje v duhu po mašnikovih rokah za ubogo našo zemljo. Povem Ti, dragi..., če je trpljenje hudo, je kratko; dolgo trpljenje je lažje; če pa trpiš za svoje cilje, ki morajo biti vsakemu sveti, je trpljenje uteha. Povem pa Ti, dragi..., da bo prišel dan, ko bomo rehabilitirali našo sramoto in mogli dati vstajenje vsem tistim, ki morajo vstati...

Iz pisma je povzeto samo, kar se nanaša na celoto. Vsega pisma ni mogoče objaviti, da ne bi prišel ubogi zapornik v še težji položaj. To pismo sem bral pri neki družini ob priliki pobiranja prispevkov za spomenik padlim.

S. B.

Taka važna aktualna, a dokaj zapostavljena naloga je področje splošnega in strokovnega izobraževanja odraslih... Toda kljub enoletnim intenzivnim polemikam in razpravam se ni kdovekak premaknilo naprej. Ostali smo le bolj pri govorjenju in pisanju, kako je vse to potrebno, ugotavljamo, sestavljamo spiske in sezname o deficitarnosti na strokovnih delovnih mestih, primerjamo z drugimi, manj pa v sedanjih pogojih ukrepamo, organiziramo in spreminjamo. Ker na več mestih ostajamo le pri ugotovitvah, je povsem razumljivo, da moramo po preteku nekega obdobja vse ali pa večino začeti znova in tako je ves prejšnji trud zaman. (Zdravko Troha, Naši razgledi 1956, str. 51.)

Kako se množijo področja improviziranja, mrtvila, birokracije, praznega ugotavljanja. Kam vse to vodi?

Izjava

Podpisani Možina Jože iz Hotedršice, rojen 29. oktobra 1903, sedaj stanujoč v Loma Hermosa, občina Caseros, izjavljam naslednje:

Dne 10. maja 1945 sem skupaj s tremi domobranci — Antonom Trpinom, Feliksom Trpinom ter še z nekom iz Podkraja ter z žensko Štefanijo Čuk — zapustil Hotedršico in odšel čez Trnovski gozd v Italijo. Skupaj z Antonom Trpinom sva po 14-dnevnem tavanju prispela v taborišče Cattolica, kjer je bilo mnogo Nemcev, pa tudi drugih vojakov in civilistov. Okoli srede avgusta 1945 so pripeljali v taborišče generala Leona Rupnika. Že prej je bilo v taborišču nekaj Slovencev, med njimi gg. Jože Jurak, Leber Rudolf in drugi. Prvič, ko sem srečal generala Rupnika, sem ga pozdravil in se mu predstavil. Takoj nato sem mu izrazil svoje začudenje, da ni izpremenil niti svoje zunanosti (nosil je brado) niti svojega imena. Na to mi je odgovoril, da ni nikomur storil nič žalega in nobene krivice, zato je prepričan, da se mu ne bo nič žalega zgodilo. Jaz sem mu odgovoril, da sedaj ne ščitijo dobrih ljudi, ampak da uživajo zaščito slabi ljudje. Na to mojo pripombo ni general nič odgovoril.

Pozneje je prišel obiskat taborišče dr. Miha Krek. V taborišče ni mogel priti prvi dan, ampak šele drugi dan. Začudil se je, da je v tem taborišču toliko Slovencev. Pozdravil nas je in tudi daroval okoli 4000 lir za vse Slovence. Denar je izročil g. Juraku, ki ga nam je potem razdelil. Ob tej priložnosti se je dr. Krek dalje časa zadržal z generalom Rupnikom in g. Jožetom Jurakom. Kaj so govorili, ne vem.

Taborišče je bilo slabo, hrano so nam dali enkrat na dan. V vsem taborišču je bila samo ena hiša in vanjo so dali generala Rupnika. Napravil sem mu iz desk posteljo, da mu ni bilo treba ležati na vlažnih tleh. Imel je dva, morda tudi tri kovčke, iz katerih sem vzel deke in mu pripravil posteljo.

Okoli 26. septembra 1945 nas je okoli 60 Slovencev odšlo v taborišče Fermo, med temi tudi general Rupnik. V Fermo smo zvedeli za slovensko taborišče v Serviglianu. Vprašal sem generala Rupnika, zakaj nas niso prepeljali v Servigliano. Odgovoril mi je, da on tja ne gre, ker se z ljudmi, ki so v odboru, dobro ne razume. Čez nekaj dni sva šla z Antonom Trpinom vprašat v servigliansko taborišče, ali naju sprejmejo. Odgovorili so nama v pisarni, da lahko pridejo vsi Slovenci v Servigliano, kar se je pozneje tudi zgodilo. Takoj sem omenil, da je v Fermo tudi general Rupnik. Odgovorili so mi, da tudi on lahko pride. Naslednjega dne sva se s Trpinom preselila v Servigliano.

Naj omenim še to, da je bilo v Fermu svobodno gibanje in tako sva se s Trpinom brez vsakega vprašanja ali dovoljenja preselila v Servigliano.

V San Martinu, 15. februarja 1965.

Možina Jože

JEVTUŠENKO O SV. PISMU

Ruski pesnik Jevtušenko je pred dvema leti prepotoval mnogo zahodnih držav in se mudil dalj časa tudi v ZDA. Povsod je izzival senzacije, vendar je šel v svojih izjavah predaleč in je bil po povratku v Moskvo najprej hudo posvarjen, nato pa celo prisiljen v molk in samoto. Ukazali so mu, da se je moral umakniti v svoj rodni kraj v Sibiriji. Po padcu Hruščova je izzval presenečenje v Moskvi, ker se je pod novimi oblastmi kmalu pojavil v vsej svobodi. Še več, Kosiginova vlada mu je dovolila, da je šel na novo turnejo in je pri tem gotovo imela tudi svoje namene. Na novem krožnem potovanju se je Jevtušenko ustavil dalj časa v Turinu, kjer je časnikarjem pripovedoval med drugimi: „Sveto pismo je velika literarna umetnina in je v moji knjižnici na najodličnejšem mestu. Menim, da nikdar ni bilo napisana lepša knjiga.“ Na vsa najraznovrstnejša vprašanja je odgovarjal ostroumno in s humorjem in se ni ustrašil, ko so ga vprašali, kako je preživel mesece „izgnanstva“. Dejal je: „Res je, po povratku z zahoda sem moral preživeti mnogo težkih trenutkov. Toda čase izgnanstva moram smatrati tudi za najbolj srečne v svojem življenju. Napisal sem nad deset tisoč verzov...“ Nekdo ga je vprašal, ali je res, da mu je režiser Pasolini ponudil glavno vlogo Kristusa v filmu „Evangelij po Mateju“. Veselo se je zasmel in odvrnil: „Povedali so mi, kaj se govori. Vendar je najbrž vse samo lepa šala! Res bom kmalu trideset let star, toda nisem kristjan, še manj pa Judež Iškarijot.“ Pesnikovo poslanstvo je opisal z besedami: „Ali sem upornik, ker sem pesnik? Najprej sem pesnik, oziroma bi želel, da bi smel to biti. Vsekakor pa ne smete pozabiti, da je pesnik bitje, ki je v stalnem upor, kajti vedno se mora boriti proti zlu in to povsod — v Sovjetski zvezi in drugod.“ O zapadni kulturi pa je povedal: „Hočete vedeti, kaj mislim o zapadu? Evo: nimam predsodkov. Rusi v Moskvi govorijo, da je zapad preromantičen, drugi pa spet, da je prepestimističen. Mene ne bi navduševala podobne sodbe. Zame je važno, kaj je človek in vem, da je človek na zapadu in na vzhodu v podobni meri postavljen pred svojo vest. Zato na svet ne gledam skozi črna očala.“

(Glas SKA 14-6-65)

Miloš Stare 60-letnik

Član DSPB Buenos Aires Miloš Stare je dopolnil šestdeset let. Ob tem jubileju so o njem pisali kot politiku, javnem delavcu, izdajatelju Svobodne Slovenije in njenega vsakoletnega Zbornika, predavatelju in govorniku, pisali pa tudi o njegovem delu v vrstah narodne fronte proti komunistični.

Borci bi ob njegovem jubileju radi poudarili samo dvoje: Miloš Stare je ves čas vojne trdno in odločno z najvišjega mesta držal linijo odpora, prežet z vero v lepšo bodočnost našega naroda, ko ne bo nobenega totalitarizma več na naši zemlji. Tako je sredi revolucije posvetil največ sil prav preprečevanju komunističnih nakan, ker je le predobro vedel, da bosta fašizem in nacizem nekega dne izginila, komunizem bomo morali pa sami uničiti. V tej liniji je vzdržal do konca, verujoč v poslanstvo zahodnih zaveznikov pri osvobajanju zasedenih ozemelj. V tej liniji je tudi preživel težke ure. Ne kot vojak s puško ob rami, ampak kot javen delavec v ilegali, kar je prenekajkrat težje, ker je človek navezan nase in droben krog zaupnikov, ne pa na oboroženo meč in udarnost soborcev.

Miloš Stare je bil tako zvest tisti narodni poti, ki mu je bila začrtana v mladosti. Zvestoba ideji, zvestoba stvari, zvestoba prijateljem! To so vrline, ki jih jubilarnt ima v polni meri. V tej zvestobi vztraja tudi danes, ko kot neumoren garač izdaja Svobodno Slovenijo in z njo drži linijo narodne fronte proti komunistični.

Če danes slovenska-jugoslovanska KP ve, da je Buenos Aires najmočnejša trdnjava, ki danes „z delom v tujini škoduje mednarodnim in drugim interesom Jugoslavije“, kakor pišejo komunisti, potem je v tem delu mnogo mnogo zaslug prav pri našem članu Milošu Staretu. S penosom se zato pridružujemo čestitkam in mu iz vsega srca želimo: Bog Vas živi še na mnoga leta!

Današnje stanje dijaških domov in domov mladine v poklicnem izobraževanju je vse prej kot zadovoljivo. Večina domov je v starih in že dotrajanjih zgradbah, v katerih so prostori neprimerni in premajhni, da bi še lahko služili za dostojno bivališče mladini v času njihovega šolanja. (Andreja Fux, Naši razgledi 1965, str.51.)

Seveda, prejšnje katoliške zavode — npr. škofove zavode — je bilo treba spremeniti v ječe, potem pa v vojašnice za srbske oficirje, podoficirje in vojake, študirajoča mladina se pa najstiska po kotih. Proletarci vseh dežel združite se! Tudi tisti v Sloveniji! Udarite po ljudeh, ki so iz vas raredili še bolj proletarce!

MI PA SMO UPALI

„Pred dvajsetimi leti, ko so bila za nami štiri leta krvi, ječ, taborišč, smrtnih talskih kolov, ki so nam rdeči bratje v skalnate grobove zasuli dvanajst tisoč življenj, so po vseh begunskih taboriških in povesod, kjer je živel slovenski človek, vstale v trpkosti in bridkosti iste besede:

Mi pa smo upali...

Vprašanje zmage in poraza je vedno vprašanje, ki nam vstane ob obhajanju spominskih dni. To je še vedno vprašanje, ki ga gledamo samo s telesnimi očmi. In vendar je to vprašanje, ki ga moremo rešiti pravilno samo z duhovnim gledanjem. Lahko si od vseh zapuščen, opljuvan in umazan, lahko si na zunan po videzu naravnost klasičen zgled za poraženega. In vendar si zmagovalec. Poraz je namreč samo eno: zlom moralnega in duhovnega bogastva v nas, zlom ideje, zlom tistega notranjega prepričanja, ki ti ga oznanja vest. Samo to je resničen in pravi poraz!

Poraz je samo zlom duhovnosti, poraz za današnjo slovensko emigracijo je samo iskanje koeksistenčnih poti in steza, odmikanje od ideje, za katero so desetisoči umrli, krhanje doslednosti in načelnosti. S takim porazom namreč jemljemo svojim mrtvim tisto gloriolo, ki jo jim je narod dal. Kako naj kujemo v zvezde doslednost mrtvih upornikov proti komunizmu, če pa smo sami že na potu k pokopu te doslednosti?

Spominskim dnevom ne bomo dali nobenega pečata z lepo lakiranimi gesli in tudi ne z zgodovinskimi traktati. Spominski dnevi bodo dvigali naše osebno in javno življenje samo tedaj, če bo v nas ostala skladnost s tistim in s tistimi, katerih spomin obhajamo. Če bo to iz nas izginjalo, bodo Spominski dnevi postali brez resnične vsebine in prostori, v katerih jih bomo obhajali, bodo samo z zastavami in rožami ovečani prostori, da si bomo v njih na zunan dopovedovali, do smo opravili svojo dolžnost.

Deset tisoči so umrli, da so mogli in smeli deset tisoči živeti, deset tisoči so umrli, da se je zravnilo, kar je bilo v nas slabega in napačnega, deset tisoči so umrli, da imamo priprošnjike za Domovino in zase, zakaj še nikoli jih slovenski narod ni tako potreboval, kakor jih potrebuje v teh časih.

Na to v tistem kriku: *Mi pa smo upali*, nikoli nismo mislili. Rešujemo rebuse vojaških napak in strateških pomot, vsi smo zgodovinarji in sodniki in tožniki.

Mi pa smo upali...

Vse to smo in postajamo, ker ta stavek še vedno naglašamo na prvi besedi. *Mi!*

Preteklost, v kateri je odšlo iz naše srede deset tisoče slovenskih življenj, je bila v prvi vrsti velika borba dveh idej. Ideje, ki so jo imeli ljudje, ki so trdno verovali v svobodo otrok božjih, ki so se oklepali zemlje, ker so jo imeli za dar božjih rok in ideje, ki je hotela te ljudi iztrgati iz božjega občestva in ga spreleti v maso, ki naj bi uniformirano stregla materiji in kolektivnosti.

Zavoljo duhovnosti se je slovenski človek uprl, zavoljo duhovnosti so se uprli ti, katerih spomin nocoj obhajamo. Vse premalo po dvajsetih letih mislimo na ta največji in najvišji moment obupne slovenske borbe v preteklosti in vse preveč ga gledamo samo s suhimi človeškimi računi.

Nad tisoč neznanimi grobovi leži božji mir. Nad kostmi v Kočevskem Rogu šumi veter v drevju, nad kostmi v Teharjih zdaj raste trava in žito, na vetrinjskem polju, s katerega so odšli tisoči in tisoči, bo kmalu za ped visoka ozimina.

Vsako, še tako strašno trpljenje, prekrije čas s svojim večnim snovanjem. Živo more ostati trpljenje in njegova cena samo v duhovnosti, v naših dušah. Z dušo greš lahko tudi v tem hipu od zadnjega nemškega smrtnega taborišča in se pokloniš prahu sežganih, pa tja do italijanskih taborišč, kjer so mrtve zagrebli v pesek in mivko. Z dušo se lahko ustaviš ob vsakem kolu, ob katerega je bil privezan slovenski talec, z njo greš lahko v zadnjo celico ječ, kjer so zadnje ure prebili na smrt obsojeni. Duša ne more zgrešiti nobene steze do skritih grobov in tudi ne pota do tistih, ki so za mrtvimi ostali, zakaj tudi ti so del Spominskega dneva. Celo trpljenje, ne samo njega del, cela slovenska zemlja, ne samo njen del, — vse to je vsebina današnjega Spominskega dneva.

Ohranimo ga in napolnimo ga z duhom, da se bomo v njem lahko srečevali mrtvi in živi in da bomo iz tega srečavanja zajemali tisto resnico, katero naši mrtvi bratje in sestre gledajo v vsej polnosti.

Osvoboditi namreč nas more samo resnica.

Karel Mauzer

Glejte — še Kleklove Novine, kakršnekoli so že bile, so nam ohranile podobo Prekmurja iz preteklosti. Vsaj nekaj. Celo v tistih prabitnih časih Prekmurje ni moglo živeti brez časnika, mi pa, ki se tako radi na vsa usta hvalimo zastran široke kulturne dejavnosti, trohnimo v samovšečnosti svojega birokratskega bivanja. (Miško Kranjec, Naši razgledi 1965, str. 56.)

Dragi Miško, vesel sem, da spoznaváš, kakšno družino pomagaš sestavljati. Veš, Klekl je bil duhovnik, idealist, ki je zares rad imel svoje ljudi. Koliko misliš, da je pri vas še idealizma, če ga je sploh kdaj kaj bilo? In to je silno nevarno. Kadar nekemu sistemu zmanjka idealizma, tedaj si je treba počasi ogledati, kje bo najhitrejši izhod.

OB DVAJSETLETNICI

IZ ZAPISKOV ZAREŠKEGA ŽUPNIKA

(Nadaljevanje)

Zazvonilo je poldne. Poročnik je odšel. Stal sem sredi jahalnice kot omotičen, v sencih mi je razbijalo, srce se mi je krčevito stiskalo. Brž so me obstopili jetniki in me spraševali, če mi je slabo. Revčki, pozabili so nase, bili so prav tako bledi in šibki, saj že drugi dan niso ničesar zaužili.

Poročnik je prinesel papir. Možem sem pojasnil, da moram spisati sezname, nato nas izpustijo. Dva moža sta začela urejati jetnike in mi narekovati podatke, da je delo šlo izdatno izpod rok. Proti večeru me opozorijo, da so spustili v jahalnico dva duhovnika. Skočil sem pokonci in jima stekel naproti. Bila sta kamenjski župnik Viktor Stanič in škrlinski Štefan Posarelli.

„Vojaščino sem že odslužil!“ mi je v smehu klical gospod Stanič. „Izplačali so me tudi.“ Vprašujoče sem ga gledal, pa se je prešerno zasmejal in pojasnil: „Dva dni sem moral tu zunaj na dvorišču vojaško vežbati ujetnike. Kot nalašč so mi dali same stare, bolehnne, šepaste, z eno besedo, samo krevlje! No, zdaj jih pa vadi v vojaških umetnostih! Tik za menoj je stal esescvec, pravi orjak, ki je skupno z menoj kričal: „Eins, zwei! — Ena, dve!“ Kadar je kak revček pogrešil, in kako bi ne pogrešil, saj so bili telesno nesposobni, pa me je Nemeč pošteno brenil. Več ko sto sem jih dobil, pa krepkih! Res, dobro so me izplačali!“

„Če sta vojaščino odslužila,“ sem jima predlagal, „vaju takoj sprejem v civilno službo. Sezname mi bosta

pomagala pisati.“ — „Tega pa ne!“ se je uprl škrlinski. „Saj ne silim,“ sem ga miril, „le svobodnega sonca ne bom videli, kar nas je tu v jahalnici, dokler ne izročimo seznamov. Skupni blagor, tudi vajin, zahteva, da mi pridno priskočita na pomoč.“

Viktorin se je brž vdal, Štefan pa je nekaj momljal. „Ne tratimo časa!“ sem odločil. „Predvsem se organizirajmo. Ti, Viktorin, ki prihajaš iz zunanjega sveta, pojdi k vratom, oprezuj, poišči osebo, ki naj sporocí gospodu nadškofu, da smo tu, naj nas čimprej reši; ti, Štefan, ki rad govorančiš, pojdi med jetnike, povej jim novice, kar jih veš, še veliko priloži, da bo morala visoka; jaz grem iskat pisalnih potrebščin.“

Ko smo se čez čas sešli, je Viktorin povedal, da je iztaknil uslužnega italijanskega podoficirja, ki je voljan jutri zjutraj obvestiti nadškofa; Štefan je pa ves poparjen trdil, da morale ni moči najti niti na samih tleh, ker se je pogreznila pod žaganje, in da njegove besede ne vžigajo več; sam sem končno poročal, da so obljubili bogato večerjo za vse jetnike, prav tako so obljubili, da bodo duhovnikom nakazali prenočišče, ki je pridržano za plemenite goste, zagotovili so tudi, da nas izpustijo, čim dospe iz Trsta Oberst SS, polkovnik, ki o vsem edini odloča.

Nato smo se vrgli na delo. Gospoda sta si iz nekaj desk uredila pisalno mizo, sam pa sem obvestil jetnike o skorajšnji rešitvi in jih zaprosil, naj po vrsti stopajo mimo.

Spraševal sem jih in narekoval podatke, sobrata sta pridno pisala, tako da je šop popisanih listov vidno rastel.

Zmračilo se je. Prinesli so večerjo. Vsakdo je prejel skromen obrok juhe z makaroni. Viktorin je pihal v juho in me postrani pogledal: „Bogata večerja, kaj?“ je pikro pikal. „Juha je zblojena voda, ima pa odlično vrlino: gorka je! To pogreje človeka. Makaroni, ne rečem, pristni so, a kaj, ko jih lahko na prste preštejem!“

Po večerji so zaukazali počitek. „Kje imaš svoje prenočišče za plemenite goste?“ me je spraševal Viktorin. „Potrpi!“ sem ga krotil, „takoj poiščem prijatelja poročnika.“ — „Tako? Med nemškimi poročniki imaš prijatelje!“ se je pohujševal Štefan. „Kaj hočeš? Dopoldne sva se seznanila, čez dvajset let se spet snideva, da ugotoviva, kdo ima prav.“ Poročnika sem brž našel. Poslal je vojaka, ki nam je s ključem odprl vrata, ki so stala na levo, tik ob vstopu v jahalnico, in vstopili smo v konjski hlev! V njem je bilo veliko nesnage, v kotu je stal kup slame. S slamo smo si uredili ležišča. Gospod Posarelli je prhljal in kašljal. „Konjski hlev! Slama!“ je godrnjal. „Res lepo prenočišče za plemenite goste! Zveri!“ — „Nikar ne zabavljaj, Štefan!“ sem ga karal. „Mar niso konji plemenite živali? Pa še slamo imamo povrhu!“

Vstopil je nemški vojak, za njim pa italijanski polkovnik in major, ki sta takisto padla Nemcem v roke. Na kratko smo se pozdravili. Moča sta bila zelo potrta. Legla sta in trmasto molčala. Še mi smo utihnili, saj smo prejšnjo noč prečuli.

Nemirno sem se premetaval. Zadrževal sem, a še v dremavici sem se zvijal, kot bi me kuhala vročica. V blodnih sanjah so mi švigali mimo tanki, topovska žrela, goreča poslopja in podirajoče se strehe, Šatejev okrvavljeni obraz. Zdajci so se prividi bolne domišljije strnili v enotno podobo, v slovite Dürerjeve „Apokaliptične jezdec“; na vihravih konjih so se divje podili štirje jezdec: smrt, lakota, vojna, zmagovalec; visoko in grozeče so dvigali svoje simbolične prapore: vile, tehtnico, meč in lok. A nad njimi se je zdajci pojavil še peti jezdec, nadvse strašen in zlobno se režeč. „Kdo je to?“ sem se v vročici spraševal. V grozotno spačenem obrazu sem zaslutil nekaj znanih potez, mahoma se je prapor, ki mu je vihral v roki, umiril, na njem je krvavordeče zažarel napis: „Il signore della guerra — gospod vojne!“ Strepetal sem in se ves potan zbudil: v konjskem hlevu je zazvenela gluha noč, tam na desno, na slami, se je ječe premetaval ujeti polkovnik...

29. 9. 1943 — Sreda. Zarana smo vstali. Brž smo povzeli s spisovanjem seznamov. Kar so se odprla vrata v jahalnico in prikorakala je dolga vrsta mlajših mož in fantov. „Predvsem popišite te, ki odhajajo v internacijo!“ nam je ukazal postaven oficir. Srce se mi je trgalo, ko sem jih spraševal po osebnih podatkih. Prenekateri me je rotil, naj posredujem zanj. Pogled na očitno bolne in pohabljene me je dvignil, da sem nekajkrat stopil do častnika, a vedno brezuspešno. Pa zopet in zopet so me prosili. „Le kam naj se obrnem!“ sem jim klical s solzami v očeh. „Jetnik sem kot vi. Nемец me sploh ne posluša, le razdraženo

me nahruli in požene proč.“ Glavo so sklonili, meni pa je bilo, kot bi jim bil izrekel smrtno obsodbo.

Slišal sem, ko so se nemški oficirji pogovarjali, da izpustijo onih 400 bolnih in starih. Brž sem jim nesel veselo vest. Kot duše v vicaš so me obkročili. „Res? In kdaj? Kmalu? Le da je res!“ so vzklikali.

Spet sem se prištelil med Nemce. Ko sem se vrnil, mi je hitelo vse naproti. „Bo kmalu?“ so se jim iskrale oči. „Čakamo odpustnic. Komaj nam jih izročijo, jih izpolnimo in pojdete.“ V očeh jim je ugasnil sijaj. „To bo še dolgo!“ so bili malodušni. „Več kot štiristo nas je, precej časa bo treba za izpolnitev odpustnic! Mogoče pa sploh ne bo nič!“

„Pridi!“ sta me klicala sobrata. „Prihaja msgr. Caneva, nadškofijski kanclist!“ Nadškof ga pošilja, je povedal. Bil je že na prefekturi in na nemškem poveljstvu. Še danes nas izpustijo.

„Kako je v mestu?“ smo ga nestrpnostno spraševali. „Kar mirno,“ je poročal. „Nemci so prevzeli oblast in držijo vse ključne postojanke. Njihova oborožena sila se je zlila po Vipavski in Krasu. Celo morje voz s konjsko vprego, vse sorte motorjev, kamionov, tankov so se podili po mestu proti Rožni dolini. Nekje na vzhodu morajo divjati hudi boji.“

„Kaj so vam rekli o nasilno pobranih moških?“ Ozrl se je po jahalnici, se z očmi ustavil zdaj na tej, zdaj na oni skupini in nato trpko izjavil: „Prava slovenska narodna tragedija je to! Zaman je bilo nadškofovo posredovanje. Vlak 47 vagonov, gosto natrpanih s slovenski-

mi fanti in možmi, je sinoči odpeljal proti Trbižu.“

„Kaj pa na Vipavskem?“ me je skrbelo. Obraz se mu je še bolj zresnil, ko je pravil: „Cele vasi so požgane. Mnogo jih je pobitih. Na tisoče odpeljanih. Še sreča, da so osvobodili ajdovske zapornike.“ — „Ajdovski zaporniki? Kdo so to?“ me je dregnil gospod Posarelli. A že mu je Viktorin razložil: „Naši domačini, ki so jih partizani pozaprli, ker so se jim zdeli sumljivi. Nad dve sto jih je bilo.“ — „Huda jim je že predla,“ je povzel msgr. Caneva. „Nemci, ki jim gre le za zastojno delovno silo, so jih že odpeljali v Nemčijo. Prihital pa je gospod Gregore, šturski župnik, in rotli poveljnika, naj jih izpusti. Ta je sicer robantil, da komunistov in zločincev ne bo puščal na svobodi. „Komunisti niso,“ mu je šturski dopovedoval, „če pa so jih prav komunisti zaprli! Pa tudi zločinci niso, sicer bi jih bili že Italijani prijeli.“ Ko je Nемец slišal, da je župnik voljan jamčiti zanje, jih je ukazal izpustiti.“

Medtem so tekle ure. Odpustnic ni bilo od nikoder. Postalo je jasno, da danes ne bodo več izpustili jetnikov. Živahna razgibanost v jahalnici je zastala, glasno govorjenje je utihnilo in še samo zamolklo brenčanje je onemelo. Na vse je legla globoka žalost. Nismo se več držnili stopiti mednje: dva dni smo jih osrčevali z obljubo, da bodo osvobojeni. V kotu smo ždeli, potrli in pobiti.

Ob 18 so duhovnikom izročili odpustnice. Bil smo svobodni. Poiskal sem svoje župljane. „Jutri opoldne,“ sem jim zabičeval, „se snidemo pri kapucinski cerkvi. Nato pojdemo sku-

paj domov.“ — „Če nas sploh izpu-
stijo!“ so bili malodušni. „Če so nas,
bodo tudi vas! Čakam vas zatrdno!
Nasvidenje!“

„Kam drži na desno cesta — kam
na levo pelje pot?“

Ko smo stopili iz jahalnice, smo
ugledali na dvorišču široke skupine
žensk in otrok. Vsi obrazi so se obr-
nili proti nam. V mnogih očeh so se
iskrile solze pomilovanja. Pa saj smo
bili zares prava „strašila“: upadli in
sestradani, neumiti in neobriti, zla-
sti pa strašansko zaprašeni in uma-
zani. Ali tudi sami smo zaječali od
bolesti ob pogledu na gruče mater,
otroč in žena, ki so prihitele od vse-
povsod z zabojčki oblek in culicami
perila, pa so tu pred vojašnico ča-
kale cele dneve, da bi zvedele, če so
njihovi dragi še ondi, da bi jim iz-
ročile perila ali vsaj kos kruha, a
nihče jim ni hotel dati nikakšnega
odgovora ali pojasnila.

„Trdite, da ste proti komunistom,“
je z zvišenega prostora kričal sku-
pini mater in žena častnik v fašistič-
ni uniformi, „če je vaše ljudstvo bilo
res protikomunistično, zakaj ni raz-
orožilo partizanov? Zakaj jih ni?“
Med ženskami je uporno završalo,
slišalo se je polglasno zgražanje, ne-
ka mlajša gospa pa je drzno zavpila:
„Zakaj pa vaši Sicilijanci niso razo-
rožili Angležev, ko so se izkricali? Da,
zakaj vaši ljudje v Južni Italiji
ne razorožijo zavezniških armad, ki
prodirajo proti Rimu?“

Ko sem se rinil skozi množico,
sem naletel na prijatelja Žarka.
Vzkliknil je od veselja in me skoro
objel. „Tako!“ je klical. „Duhovniki
ste le rešeni, hvala Bogu!“ Pospre-

mil me je povpraševal: „A ostali?
Koliko jih je še notri?“ — „Kakih
štiristo. Jutri jih izpustijo. Večina
so odgnali v Nemčijo.“ — „Kot ko-
muniste! Pa so bili, skoro brez izje-
me le narodno zavedni moški! Med
njimi je bilo več odličnih protikomu-
nistov, takih, ki so jih partizani pre-
ganjali, pa so jih internirali kot ko-
muniste! Prejle sem slišal žensko, ki
je težko napadala sosedo, češ da je
bila vsa njena družina nasprotna
Osvobodilni fronti, zdaj pa lahko
sprevidi, da so bili v zmoti: lepo so
jo Nemci nagradili: moža in sina so
ji pobrali in hiši zažgali!“ — Kar
Nemci počenjajo,“ sem pritrdil, „je
voda na komunistični mlin. Kot bi
hoteli po premišljenem načrtu ljudi
pehati v obup, v hosto!“

„V svoji nadutosti so zagrešili
Nemci prava hudodelstva nad ne-
dolžnim ljudstvom,“ je Žarko vzne-
šeno nadaljeval. „Pomisli! Kaj niso
bili prepričani, da imajo pred seboj
same zagrizene komuniste? Zato so
udarili tako nečloveško! Ko so po-
zneje nemški oficirji našli pri pobi-
tih in zajetih partizanih poleg rdeče
zvezde tudi verske predmete, kot sve-
tinjice, rožne vence in podobice, so
se čudili, češ, kaki komunisti pa so
to!“ — „Ne govori mi, da so nasto-
pali tako kruto, ker so menili, da
imajo pred seboj komuniste!“ sem
ga ostro prekinil. „Ko so prav tako
kruto ravnali s starčki, otroki in du-
hovniki! V njih niso videli boljšev-
vikov! Ne! Okrutni so iz nekega dru-
gega razloga. Nemški nadčlovek bi-
je v obraz ljudem nižje sorte, da bi
si na razvalinah njihovih domačij
zgradil nemški „Lebensraum“, nem-
ški „življenjski prostor!“

(Bo še)

LETA STRAHOTE NA IŽANSKEM (1941-1945)

Glavni transformator za okolico Ig je bil pa pri pokopališču. Tega so pa podminirali precej, ko so 17. maja zasedli Ig. Vas Ig sama in okoliške vasi so bile brez luči in gonilne sile. Največja nesreča je bila, da niso mogli mlini mleti in da nismo mogli mlatiti. Ostal je samo še en transformator na poti proti Vrbljenju. Tudi tega so podminirali, pa ni šel v zrak. Od tega transformatorja je čez Iško vas dobivala tok vas Kct. Tja smo morali prepeljati mlatilnico in motor in ga postaviti na Gregarjevem vrtu, ki je bil tako dober, da ga je prepustil. Čakali smo dolgo, da smo prišli na vrsto. Vozili smo žito po slabih potih, v nevarnosti, da se vse prevrne, ko je bilo pa in težav so povzročili, ko je bilo pa omlačeno, so pa precej hodili ropat. ...Ižanski transformator smo postavili do jeseni na svoje stroške. Vsak je prispeval približno 300 lir. Ajdo smo nekoliko bolj pozno mlatili že doma. Zadnji teden v juliju je bila popravljena tudi streha na župni cerkvi. Delala sta Anzelje in Smole, pomagal organist Rovanšek.

Isti teden je bil usodepoln za ižanske hribe. Lahi so zopet pritisnili, komunisti so se morali umakniti, pri umiku so pa postopali vedno enako. Držali so se načela: vse naše nasprotnike je treba uničiti. Svoje privržence so imeli tako vedno v svojih vrstah, oni pa, ki niso bili njihovega mišljenja, so jih pa morali iz strahu podpirati. Izgovora ni bilo nobenega. Podpiraj ali pa krogla. Napravili so posebne sezname svo-

jih podpornih članov, vsakdo se je pa moral podpisati. Ker so se morali umakniti, so povsod nalašč pustili te sezname, da so jih dobili Lahi v roke. Tako so naredili v šoli v Zapotoku. Lahi so dobili na ta način sezname mož iz škrlja, Zapotoka, Želimelj. Takoj so šli na lov. Obkolili so vas, polovili vse moške, spravili vse na en kraj. Vsak je moral pokazati osebno izkaznico. Če se je podpis na osebni izkaznici ujema s podpisom na seznamu, potem je bil mož zgubljen. Rešitev je bila samo, če ni imel izkaznice ali pa če jo je znal skriti. Iz škrlja so odgnali 11 moških in jih postrelili v grmovju na Golem. V Zapotoku so jih nabrali 14 in jih postrelili v grmovju pri šoli. Bilo je to 23. julija.

V Želimljah so jih pa nabrali več, tudi župnika Milavca in upravitelja turjaške graščine Gödörerja. Naložili so jih na avtomobile in peljali proti Rašici, da bi jih tam postrelili. Dobro, da je župnik znal toliko laško, da je Lahom raztolmačil, da so bili prisiljeni, ali podpisati ali pa iti pred puške. Nato so Lahi rekli: „Če je celo župnik podpisal, potem je morala biti to res velika sila.“ Peljali so jih nazaj v Želimlje in tam izpustili, pa samo za nekaj časa, ker Lahi niso pozabili pomorjenih karabinerjev. Ravno ko so se vrnili od Rašice in se pogovarjali pred župniščem v Želimljah, pride par še preživelih mož iz škrlja gospoda župnika prosit, naj pride pokopat 11 postreljenih žrtev. Za tem pa pridejo prisilci iz Zapotoka z isto proš-

njo, naj pride pokopavat tudi na Kurešček. Samo on se je namreč mogel v komunistični republiko nekako prosto gibati. Če bi šel kdo iz Iga, bi bil hitro izgubil glavo. Na Kureščku je pokopaval na sv. Jakoba dan, 25. julija. Več je bilo krst kakor pogrebecev.

Isti postopek je bil v Tomišlju in Brestu. Tu je vodil komuniste Škrabov Matic iz Bresta. Po poklicu je bil delavec tobačne tovarne. Bil je izšolan komunist stare šole. Imel je na Barju poglavitno besedo in čin sekretarja rajona Barje. Pomočnik njegov je bil Primož iz Tomišlja. Ti so imeli tudi pripravljene sezname, poskrbeli so, da so prišli Lahom v roke. Na seznamu so bili dobri, protikomunistični gospodarji. Lahni so vse polovili. Med ujetimi je bil tudi Primož. Ujetnike so odpeljali v Podpeč. Ti so mislili, da gredo na kako zaslišanje. Zaslišali pa so samo Primoža, ki je bil dolgo časa na zaslišanju. Druge so pa kratkomalo odpeljali v staro strugo Ljubljance. Ko se je Primož peljal nazaj proti Brestu, je že slišal, kako reglja strojnica. Vseh 10 so ustrelili in jih kar na mestu pokopali. Domačini so potem poskrbeli, da so trupla prenesli na pokopališče v Notranje Gorice. Bilo je to 26. julija.

Koncem julija so Lahni začeli z načrtnim odstranjevanjem naših ljudi. Začelo se je odpeljavanje v internacijo. Dne 26. 7. so jih pobrali iz vasi Loka, Matena, Iška vas, Kot, Staje, kolikor jih je še bilo. Zjutraj so obkolili vas, po hišah pobrali moške od 18. do 55. leta, pobrali jim izkaznice, napravili sezname, moze naložili na avtomobile in odpeljali. Na Pijavi gorici so jih pobrali 27. 7. Drugi dan so prijkale žene in pro-

sile, naj posredujem, da bi jih izpustili. Vsako posredovanje je bilo nemogoče, ker so jih hitro odpeljali. Tudi Tomišljane so odpeljali dne 26. 7. Sami Ižanci so sedaj še čakali, kdaj pridejo na vrsto. Na župnijskem vrtu je stala že od ponedeljka cela vrsta avtomobilov. Vsi so slutili, da to ne pomeni nič dobrega. Slutnja jih ni varala. V soboto 2. 8. zjutraj je bil Ig obkoljen. Vojaki so hodili pi hišah in pobirali izkaznice. Zbirališče za moške je bilo na dveh krajih: pred Jesihom za en del vasi, pri Studencu za drugi. Pisarna je bila v Minatijski hiši nad skladiščem. Pisalni stroj je ves čas klopotal. Delali so sezname. Žene in dekleta so prinašale obleko, hitro pripravile kosilo, prinesle popotnico, za slovo so brisale solze. Nekako okrog poldne je bilo vse pripravljeno za transport. Bil sem ves čas med njimi. Mislim sem, da bodo odpeljali tudi g. kaplana, pa so ga vendar pustili doma, pač pa so odpeljali g. Majeršiča. Predno so jih odpeljali iz Iga, je govoril nek laški major, čokat in črn. Hvalil je, kako je Italija velika in lepa, in da ni treba ženam jokati, ker se internancem ne bo slabo godilo. Žalostni smo se poslovili, ko so stopali na avtomobile, Martin Meglič mi je rekel pri slovesu: „Mene tako ne bo več nazaj,“ slutil je prav. Umrl je ob razpadu laške vojske na Reki, ko se je vračal domov. Žalostni smo gledali, kako so avtomobili brneli proti Ljubljani. Tam so jih peljali v vojašnico, od tam pa v internacijo. V Ljubljani so jim z žico zvezali roke in jih kakor razbojnike odpeljali naprej. Odpeljancem samim se ni zdelo tako hudo, ker so Lahni hinavsko trdili, da jih odvažajo samo zaradi te-

ga, da jih zavarujejo pred komunisti. Čez nekaj tednov bodo Slovenijo očistili komunistov, potem se bodo vrnili pa domov. Dolgo časa sploh nismo vedeli, kam so jih odpeljali, čez nekaj tednov smo šele zvedeli, da so šli na otok Rab. Še po malo tednih smo pa zvedeli, da se jim tam zelo slabo godi. Prve dni so bivali sploh kar na prostem. Pozneje so dobili šotore, nekaj slame in kocev. Jestni malo več kakor nič. Zjutraj črna voda, opoldne voda, ki je v njej plavalo 7 makaronov, zvečer pa spet črna voda. Kruha bi moralo biti 15 dkg na dan, pa ga je bilo komaj 9. Poleg tega so bili še kuharji nepoštene. Profesor Boje je dejal: „Hrana bi bila zadostna, če bi bili kuharji pošteni.“

Število odpeljanih je raslo iz dneva v dan. Ko so po ofenzivi po 15. juliju Lahi razbili komunistične edince, so se prisiljeni mobiliziranci začeli vrašati domov. Kadar se je kdo povrnil, se je moral zglasiti na komandi, ki je bila sedaj v Minatiji hiši nad skladiščem. Lahko se je zglasil tudi pri karabinerjih, ki so imeli zasilno pisarno v mežnariji. Pod streho v mežnariji je bil nekak karantenski zapor. Tukaj je bil zaprt vsak. Domači so ga lahko hodili obiskat in mu prinašali hrano. Tudi župnik je šel večkrat med nje. Od tu so stražarji vodili k zasiljevanju na komando. Takrat sem hvalil Boga, da nisem znal laški. Vedno bi bilo treba biti na nogah za tolmača, ali za posredovalca. To nalogo je prevzel g. kaplan Vovk, ki je za silo tolkel laščino. Največ je pa imela dela Kati Zdravje, ki je bila italijanskega pokoljenja in je govorila laški. Bog ve, kolikokrat je premerila s svojo pohabljeno nogo pot s

svojega stanovanja do poveljstva. Naj ji Bog povrne, kar je naredila s svojim posredovanjem ljudem dobrega.

Jetnikom so dovolili, da so smeli iti v cerkev k maši. Skoro brez izjeme vsak je prejel tudi sv. zakramente. Velika tolažba za domače tistih, ki so bili ustreljeni. Kdor se je vrnil, je moral prinesiti puško. Če je imel zakopano, jo je moral iti odkopat. Če je bilo daleč, so ga odljali z avtom. Če je ni dobil in oddal, mu je šlo za glavo. Komandant Charlesky je dejal: „Ljubša mi je puška brez partizana, kakor partizan brez puške.“

Če se je vrnil kak navaden, se je zgodilo to neopaženo. Če se je pa kak boljši, je pa hitro završalo po vasi. Ko se je enkrat nabralo primerno število, so jih odpeljali. Za te zadnje je bilo toliko boljše, da jih niso odpeljali na Rab, ampak v Padova ali Gonars. Tu se jim je boljše godilo. V prvi polovici avgusta so čakali Lahi, kdaj se bodo moški sami od sebe priglasili za internacijo. Prišli so iz Želimelj in Visočega. Za te so pa imeli pripravljene zapore v hiši Mirkota Minatija. Nekaj časa so jih imeli tukaj, potem so jih pa odpeljali na poveljstvo v Iško vas.

Po ofenzivi 15. julija so postavili namreč Lahi posadko tudi v Iško vas. Sedež je bil v šoli, ki so jo zabarikadirali s trami, da skoraj ni bilo mogoče priti noter. Bil sem samo enkrat v njej, ko sva s Köcklarjevo šla tja zaradi cerkvenih parlamentov, ki so jih Lahi pobrali in vozili sem ter tja. Nazaj sva dobila vse. Razen šole so namreč Lahi zasedli tudi cerkev. Iz šole do cerkve so skopali tudi rov, okrog cerkve tudi; nastanili so se v cerkvi, za

velikim oltarjem so imeli pa stranišče. Ko sem bil prvič v cerkvi, joj je bila res „Abominatio dessolationis in loco sancto“. Klopi deloma pripravljene za ležišče, deloma požgane, na sredi je stal železen štedilnik. Le oltar je bil nedotaknjen. Skozi okno je bil speljan dimnik, da je bila cerkev od zunaj vsa okajena. Okrog cerkve vse posekano, stolp ves nasekan od samih zadetkov. Nikjer se ni toliko streljalo, kakor okrog te cerkve. Lahi so morali namreč voziti vodo. Komunisti so pa držali položaj v poljski gorici in malo stran pod Krimom. Kadar je prišel avto z vozom in vodo so začeli komunisti nanj streljati, Lahi so pa odgovarjali. Na vsem polju so ljudje vedeli, kdaj so pripeljali vojakom vodo. Kolikor vem, je bil samo enkrat zadet en Lah do smrti. V pol vasi so Lahi upali, v drugo polovico pa ne, da bi prišli na sled komunistom.

Želimljane so prevažali v zaprtem avtu sem in tja. Bilo jih je 24, med njimi tudi žena nadučitelja Flajsa, ki je bil glavni kolovodja komunističnega gibanja v želimeljski dolini. Enkrat so pa želimljani kar zginili, da ncbeden ni vedel kam. Župnik Milavec je spraševal in pozivedoval, pa ni mogel nič dognati. Major, ki jih je spraševal, mu je zatrdil, da si v Padovi. V Ljubljani v Kazini so mu celo našteali, kateri so že oproščeni, za katere pa gre še postopek dalje. Isto so mu pozneje trdili tudi na poveljstvu v Grosupljem. V resnici so bili pa že vsi mrtvi. Lahi si jih odpeljali od Male vasi po novi poti proti Gornjemu Igu, tam vse postrelili in pokopali v skupen grob. Da so bili ti postreljeni zaradi umorjenih karabinerjev,

je razvidno iz tega, da Visočani niso bili postreljeni, četudi so jih z Želimljani vozili sem in tja.

Blizu tam so postrelili tudi nekatere izanske fante, ki so se vrnili od komunistov brez pušk. Ti so bili postreljeni 13. avgusta. Vsega skupaj je bilo pokopanih tam 94 oseb.

Ko so Lahi streljali te žrtve, so bili komunisti s svojo strojnico čisto blizu. S par strelji bi bili lahko Lahe prepodili, pa niso hoteli. Znamenje zveze, ki so jo imeli komunisti z Lahi. Povedal mi je to Juha Ludvik iz Iga, ki je strojnico nosil.

Za te grobove dalje časa nismo mogli zvedeti. Sploh se ni dalo ugotoviti, ali so živi ali mrtvi ali kje so. Domačim se je čudno zdelo, kako, da jim je poveljstvo vrnilo obleko. Šele spomladi l. 1943 so matere začele pretikati okrog in so na ta način zasledile grobove.

Poleg stalne posadke so prihajale v vas razne laške edinice. Prva pot vsake edinice je bila na župnijski vrt, nato pa v šolo. Prišli so tanki, topovi, le aeroplanov ni bilo.

V šoli so se Lahi dobro zabarikadirali. Navozili so opeke, napravili pred vrata bunker, okna založili z opeko. Bli so fašisti. Predvsem so se vrgli na krajo krompirja in sadja. Komaj je vse dobro začelo dozorevati, pa so že klatili in kopali, potem pa kuhali. Ognjev je bilo na župnijskem vrtu vse polno. Opozoril sem poveljnika na škodo. Obljubil je, da bo dal posebno odredbo. Nič ni pomagalo. Vidi se, da so bili med fašisti lenuhi, potepuhi in tatovi. Rešitev je bila v tem, da je oddelek kmalu odšel.

Iz Ljubljane so se vozili kar z avtomobili na njive. Če je bil krompir blizu ceste, gorje mu. Ljudje so

ga začeli kmalu sami kopati, da bi ga rešili.

Po ofenzivi 15. julija, je težka artiljerija kmalu odpeljala topove, lesene podstavke so pa ljudje raznesli. Lahka artiljerija je pa še ostala. Konje so imeli deloma v stajah, polagoma so jih pa preselili v grad. Ko so enkrat tu naredili dosti škode, so jih privlekli še na župnijski vrt. Tam so uničili dve vrsti sadnega drevja. Kar je konjem ostalo, so pa še mule poknčale. Prav veseli smo bili, ko so jo pomaknili dalje. Edino dobro pri tem je bilo, da so imeli kovača, ki je tudi kmetom koval konje. Pri odhodu so se na gradu poslovili s tatvino. V kapeli so zadnjo noč z oltarnega podstavka izrezali slike in jih odnesti. Celo otroško posteljo so odpeljali.

Dne 15. avgusta so se zopet oglasili zvonovi. Toliko časa smo nadlegovali pri poveljstvu, da so zvonjenje dovolili. K deseti maši je slovesno pritrkavalo. Od ginjenja so ljudem solze drsele po licih, ker zvonovi so bili tiho ravno tri mesece.

V poznem poletju se je naselil na Igu g. župnik Klun iz Golega. Ko so ga Lahi spustili v Ljubljani, je nekaj časa ostal tam. Iz Ljubljane se je preselil v Klado, da je bil v svoji župniji. Od tod je hodil na Golo opravljat. Pa so ga tudi ko-

munisti zasledili. Da mu ni bilo treba podpisati pristopnice k OP, je pobegnil na Ig in se naselil v stari Mrzelovi hiši.

Tudi g. Milavec se ni čutil več varnega v Želimljah. Prišel je stanovat na Ig k prijatelju Mrzeiu. Sestra je ostala nekaj časa še tam. Ko so ga nekoč popolnoma izropali, je tudi ona prišla na Ig.

Končno je prišel na Ig tudi upravitelj turjaške graščine Göderer. Nastanil se je v hiši svoje gospodinje. Ko je bil še v Želimljah, so ga komunisti nekaj časa imeli za svojega finančnega svetovalca. Prosili so ga, naj naredi načrt, kako bi tiskali svoj lastni denar. Povedal jim je, da denar lahko tiskajo, samo njihova skrb bo, kako ga bodo spravili v pravo razmerje z liro in marko. Poslali so ga tudi v Ljubljano k Zvezi slovenskih zadrug po denar, ki so ga hoteli dvigniti iz naložbe hranilnice v Sodražici v znesku 120.000 lir. Ček ni bil pravilno izstavljen, zato ni dobil nič. Enkrat so ga hoteli vzeti s seboj v gozd. Komaj jih je prepričal, da si s 60 let starim dedcem ne bodo dosti pripomogli. Da se izogne nevarnosti, se je preselil na Ig. Premoženje so mu izropali. Lahi so ga postavili za komisarja občine Želimlje, kar mu je bilo v pogubo.

(Bo še)

ODPRTI GROBOVI

je naslov novi knjigi, ki je ob 20-letnici vračanja Slovenske narodne vojske prišla med nas. Zbral in uredil jo je Franc Ižanec, tiskana je bila v tiskarni Baraga v Buenos Airesu, prinaša pa izvirne slike iz Vetrinja, mnogo novih pričevanj vrnjenih in vestno izdelane črteže množičnih grobov, krajev pobijanja in mučenja naših fantov in mož.

Danes samo opozarjamo na izid in vabimo k nakupu. H knjigi sami se bomo še povrnili.

ŠKODLJIVI SPODRSLJAJI

Dr. Stanko Kociper

Buenos Aires, dne 13. decembra 1964.

Spoštovano uredništvo „Vestnika“!

V št. 10-11 „Vestnika“ 1964 ste na straneh 206—215 priobčili prispevek g. Janeza Gruma pod naslovom „Avtentičen msgr. Škerbčev zapis“, ki naj bi predstavljal nekakšen odgovor na stališče, kakor sem ga zavzel do njegovega spisa „Zgodovinsko gradivo k našim zadnjim dnevom v Ljubljani leta 1945“ („Vestnik“ 10-12, 1963).

Ni moja stvar, kako razpolagate s prostorom lista. Dovoljujem si pa pripomniti, da je g. Janez Grum napolnil toliko strani „Vestnika“ brez vsakršne koristi in potrebe. Ne samo, da ni doprinesel ničesar k razčiščenju bistvenih vprašanj naše žalostne polpreteklosti, ampak se je na široko razpisal o povsem nepomembnih stvareh, ki nimajo nikakršne zveze z zgodovinskim vrednotenjem dogodkov „naših zadnjih dni v Ljubljani leta 1945“. Nasprotno! Na moč se trudi, da bi od bistva problema odgovornosti za našo vetrinjsko žaloigro vso pozornost po možnosti speljal v neplodno osebno besedovanje z menoj, pa pri tem zagrešil vrsto spodrsrljajev, na katere sem ga dolžan opozoriti, ker je dal še en dokaz več za škodljivo neresnost, s katero si nekateri na vse kriplje prizadevajo, da bi skopali čim bolj globok prepad med slovenskimi zamejci.

1. Avtentičnost msgr. Škerbčevih besedi ni bila nikoli predmet razpravljanja.

Že mnogo let pred Grumovo ugotovitvijo, da so bili „vsi odborniki glavnega odbora, ki so bili proti temu, da je Rant priobčil Bajlečev članek, čisto ‘paf’“, ko so slišali, kaj je povedal pokojni dekan na občnem zboru ZDSPB v Clevelandu dne 2. 7. 1960, je bila njegova verzija „zadnjih dni v Ljubljani leta 1945“ že obelodanjena v njegovih „Spominih in reminiscencah“ (1947). — Že zaradi same doslednosti torej leta 1960 dekan Škerbec ni mogel pripovedovati kaj bistveno drugačnega.

Zato je popolnoma neresna in neumestna trditev g. Janeza Gruma, da se na dolgih, predolgih straneh nepotrebnega dokazovanja ni „trudil, da bi s temle sestavkom prepričal njega (Kocipra!) o avtentičnosti Škerbčevega zapisa“, ko sem vendar prav jaz bil tisti, ki sem v svojem članku „Zgodovinske čenče“ („Tabor“, 3-4, 1964) opozoril na dekanove „Spomine in reminiscence“.

Takoj po tem mojem članku je tudi bivši urednik „Vestnika“ g. Pavle Rant v „Vestniku“ št. 6, 1964, moral ugotoviti, kar je lahko spoznal vsak pismen bralec:

„Ne morem trditi, da bi dr. Kociper zanikal obstoj teh dekanovih izvajanj, ne daje jim pa vere.“

Čemu torej toliko nepotrebnega truda za dokazovanje nečesa, o čemer ni dvoma?

Vere pa tej verziji pri vsem spoštovanju spomina pok. msgr. Škerbca ne morem dati — kakor jim je ne bo mogel dati noben nepristranski zgodovinar —, ker se oslanjam na dejstva, ki sem jih na kratko navedel v svojem že omenjenem članku „Zgodovinske čenče“ („Tabor“, 3-4, 1964) in v dopisu „Mnenja in dejstva“ („Tabor“, 9, 1964). K tem člankom — za sedaj — ne mislim ničesar dodajati, ker že ta kratek prikaz dejstev, namenjenih „vsem slovenskim ljudem, šolanim ali nešolanim, ki imajo zdrav čut pa lastnost, z isto vago in z istimi merili tehtati sebi in drugim“, pritiska skodelico zgodovinske vage, na kateri leži resnica, globoko navzdol — ne samo proti g. Janezu Grumu, ampak tudi proti verziji žal že pokojnega dekana Škerbca.

2. — V „Vestniku“ 10-12, 1963, je g. Janez Grum dobesedno zapisal za „šolane in nešolane slovenske ljudi“ sledeče:

„Po končanem občnem zboru sem si skiciral glavne misli msgr. Škerbčevega pripovedovanja, povprašal o njih še nekatere druge, ki so bili na občnem zboru, nato pa vse pripovedovanje dopolnil naslednji dan v daljšem razgovoru z g. dekanom. Ta je pozneje prebral ves zapis.“

Sedaj pa g. Janez Grum v „Vestniku“ 10-11, 1964, na dolgih straneh priča proti samemu sebi, da to ni res, ampak je zapis pripovedovanja, kakor je bil priobčen v njegovem prvem članku, v resnici napisal le pok. msgr. Škerbec v pismu dne 26. februarja 1963 — in „pozneje prebral ves zapis“...

Resno to kajpak ni! Škodljiv pa takšen spodrsrlaj je!

3. — V zvezi z zgoraj ponovljenimi besedami g. Janeza Gruma navajam za „šolane in nešolane slovenske ljudi“, kar isti gospod piše v svojem drugem prispevku („Vestnik“ 10-11, 1964):

„Kot takratni delegat Društva protikom. borcev v Buenos Airesu, sem si med občnim zborom zapisoval vse važnejše zadeve, tako tudi glavne misli Škerbčevega govora. Po končanem občnem zboru sem zaradi točnosti vprašal še nekatere druge, katere besede je msgr. Škerbec rabil.“

Kljub temu, da mu je šele 26. februarja 1963 msgr. Škerbec poslal pismo z zapiskom, ki „ga je pozneje prebral“, je g. Janez Grum torej imel gradivo, pa tudi priložnost, da bi že leta 1960 skupaj s poročilom o občnem zboru priobčil v „Vestniku“ svoj zapis msgr. Škerbčevega pripovedovanja. Potem šele bi lahko sodil, če je bila moja želja „le navidezna“, „razčistiti

eno ali drugo reč s še živim msgr. Škerbcem“. — Vse drugače je namreč mogoče postavljati dejstva na odgovarjajoče mesto in ugotavljati resnico z živim človekom — čeprav je monsignor —, kot pa po zaslugi ljudi, ki so izgubili čut za takt in spoštovanje do mrtvih dobrotnikov in prijateljev, imeti za sogovornika samo spomin človeka, katerega cenimo.

a. „Spomini in reminiscence“ pok. msgr. Škerbca so bili napisani, ko sem skupaj s predsednikom Narodnega Odbora dr. Jožo Basajem složno delil isto usodo v „special penu“ britanskega koncentracijskega taborišča v Wolfsbergu, kjer naj bi „zavezniki“ naših 3. majskih politikov z mojo izročitvijo v Jugoslavijo nadoknadili, kar so na hudo obžalovanje katoliškega prvaka g. dr. Franca Bajleca zamudili likvidatorji Narodnega Odbora v Ljubljani.

b. Vseh „12 ali 13 let v Buenos Airesu, kjer nisem bil obsojen na molk“, pa vse do članka g. Janeza Gruma, ki je izšel po izključni njegovi krivdi šele po dekanovi smrti, nisem zvedel, da bi msgr. Škerbec še kje, razen na obnem zboru ZDSPB v Clevelandu dne 2. 7. 1960 javno ponovil, kar je zapisal v ihti prvih let po nesreči, za katero pred Bogom, narodom in zgodovino nosi edino odgovornost Narodni Odbor, ker je dne 5. maja 1945 v Kazini v Ljubljani prevzel oblast iz rok nemškega SS-generalala Erwina Rösenerja.

G. Janez Grum sedaj pravi:

„Ko so izšli spittalski „Spomini“ so bili mnogi mnenja, da je pok. Škerbec izkazal preveliko čast stražarski skupini, urednikom Slovenskega doma in Rupnikovi skupini s tem, da jim je dal mesto v svojih „Spominih“. Pokojni dekan je to mnenje sprejel. To je eden izmed razlogov, zakaj je to poglavje izpustil v „Pregledu katol. gibanja II. del.“

Ta razlaga g. Janeza Gruma je nevzdržna. Ker je nesmiselna.

Na eni strani se pisuni čenč in g. dr. Franc Bajlec z otročje neresno pisarijo trudijo v potu svojega obraza, da bi neizbežno odgovornost za vetrinjsko tragedijo prevalili z Narodnega Odbora na ljudi okoli gen. Rupnika — ki pa jih kajpak vseh minulih 19 let še nihče ni poimenočno naštel — po drugi strani pa naj bi bili po spodrsli logiki g. Janeza Gruma tako nepomembni, da bi jim msgr. Škerbec „izkazal preveliko čast“, če bi jih po ihti „Spominov“ iz leta 1947 omenil tudi v „Pregledu katol. gibanja II. del“ ...

Zgodovinar, ki se bo oslanjal samo na neizprosna dejstva in „z isto vago in istimi merili tehtal“ vsem, bo moral uvideti, da tu nekaj ni v redu... (G. Janez Grum menda ne upa resno, da bo zgodovina imela o logiki enake pojme kot on; kali?) Posebej, ker je pok. msgr. Škerbec navzlic temu, da proti samemu sebi ni mogel več iti po tem, kar je zapisal v „Spo-

minih“, skoro 3 leta odlašal, preden je g. Janezu Grumu po molku v „Pregledu katol. gibanja II. del“ ponovno pustil črno na belem, kar je zapisal v ihti prvih povojnih let. Saj je še 11. junija istega leta (1963) po pričevanju g. Janezu Gruma „krepko hodil pokonci in bil nasmejan kot vedno“. V poznejšem pismu g. Pavlu Rantu msgr. Škerbec dne 19. junija 1963 naravnost pravi:

„Jaz nočem sedaj nekako posegati v ta prepir. Dolžnost Narodnega odbora je, da vse pojasni, in če ta noče, potem nima pomena, da bi se jaz v to vtikal.“ („Vestnik“ 6, 1964).

V tim istem pismu msg. Škerbec ne samo jemlje vso avtoriteto Bajlečevem prikazu, ker le-ta „vsega razvoja ni jasno doživel“, ampak tudi od daleč ne omenja, kar je že zamolčal v „Pregledu katol. gibanja II. del“. Pač pa postavlja popolnoma novo verzijo, da so

„neizkušeni ljudje, ki so hodili okrog Angležev in pripovedovali, da je vse to Rupnikovo domobranstvo, največ krivi vrnitve.“

Ne glede na to, da ne pok. msgr. Škerbec, ne nikdo drugi tudi teh ljudi vseh 19 let še ni poimensko naštel, sem tudi do te dekanove verzije že zavzel stališče v članku „Mnenja in dejstva“ („Tabor“, 9, 1964). Na tem mestu jo omenjam le kot primer spodrseljaja g. Janeza Gruma, ki najbrž ni prebral mojega spisa „Stvari na svoje mesto!“ („Vestnik borcev“, 3, 1963), da bi vedel, zakaj sem po 19 letih končno moral spregovoriti...

4. G. Janez Grum v Vestniku 10/12, 1963, str 280 navaja besede msgr. Škerbca, da je na sestanku Narodnega Odbora z gen Rösenerjem dne 30. aprila 1945 popoldne

„vstal general Rupnik in nastopil proti NO z besedami: 'Ich werde selbst mit meiner jungen Equipe meinen eigenen Nationalausschuss bilden...' (Jaz bom sam ustanovil s svojo mlado ekipo svoj lasten narodni odbor.)“

V „Vestniku“ 10—11, 1964 str. 215 pod 9. točko g. Janez Grum v zvezi s to msgr. Škerbčevo verzijo, ki je bila skonstruirana pozneje zaradi poizkusa razširiti Narodni Odbor dne 2. maja 1945 („Tabor“ 3—4, 1964), sklepa sledeče:

„Za mene pomenijo te Rupnikove besede pred Rösenerjem tole: 30. aprila še so bili gen. Rupnik in njegova okolica trdno odločeni ustanoviti svoj lastni NO. Po dr. Kociprovi navedbi pa naj bi čez dva dni — 2. maja — nastopila pri gen. Rupniku in pri dr. Kocipru sprememba: zamisel razširitve obstoječega Narodnega odbora...“

(Bo še)

POZDRAVI OB ODKRITJU SPOMENIKA PADLIM

Društvo slovenskih protikomunističnih
borcev — Cleveland

Cleveland, 6. junija 1965.

Odboru DSPB — Argentina
Buenos Aires

K dnevu, ko se boste poklonili spominu tistih, ki so darovali svoja mlada življenja v obrambi svobode in krščanskih načel, se Vam v duhu tudi mi pridružujemo. Naj bi ob misli na te žrtve utrdili naše vezi v ljubezni in medsebojnem spoštovanju; da bi vsi kakor eden nadaljevali začrtano pot in bili vredni nosilci krščanskih vrednot, ki smo jih podevali od svojih očetov.

Sprejmite od nas vseh bratske pozdrave!

predsednik: MIHAEL VRENKO

tajnik: LOJZE BAJC

Zveza društev slovenskih protikomunističnih borcev — Cleveland, USA

Cleveland, 8. junija 1965.

*Društvo
Zedinjena Slovenija
Buenos Aires*

Ob uri, ko ste zbrani ob spominu na strašne žrtve, ki jih je slovenski narod prinesel na žrtvenik svobode, smo z vami tudi mi. Skupno z vami molimo in prosimo Boga, da bi vse žrtve nacizma, fašizma in komunizma bile dovolj velik dar za odrešenje slovenskega naroda od tiranije, ki ga še danes uničuje. Prosim Boga, da bi zavoljo strašnih in svetih žrtev slovenskemu narodu dal dočakati dan, v katerem si bo naš človek svobodno začrtal svojo pot.

Naj bi vse žrtve, od prve do zadnje, zlasti tisoči vrnjenih iz Vetrinja, bili posredovalci in priprošnjiki za slovensko edinost in boljšo bodočnost slovenskega naroda.

Za Zvezo D. S. P. B.:

*Jože Melaher
tajnik*

*Karel Mauser
predsednik*

SPOMINSKA SLAVNOST ZA SLOVENSKE ŽRTVE

Toronto

Spominske slavnosti za slovenske žrtve II. svetovne vojne in komunističnega nasilja ter zločinstva na slovenskih tleh med komunistično revolucijo in po že končani vojni so bile v Torontu v Kanadi dne 12. in 13. junija.

Spominska slavnost dne 12. junija se je začela v župni cerkvi Marije Pomagaj s sv. mašo, ki jo je imel za slovenske žrtve lazarist g. J. Časl.

Po maši so se rojaki zbrali v cerkveni dvorani. Pozdravil jih je predsednik Društva slovenskih protikomunističnih borcev v Torontu g. Ciril Preželj, nato pa označil pomen spominske prireditve in dal takoj besedo pisatelju Karlu Mauserju, predsedniku Zveze DSPB v Clevelandu.

Pisatelj Mauser je imel miselno bogat govor. Začel ga je z obsodbo Kristusa in s pogovorom dveh Izraelcev na poti proti Emavsu, katerima se je pridružil tujec, ki o tem dogodku ni nič vedel, ter sta mu tožila: „Mi pa smo upali, da je On tisti, ki bo rešil Izrael... Mi pa smo upali...“

(Govor prinašamo posebej — str. 218/9)

Besede pisatelja Mauserja so na vse napravile globok vtis.

Po njegovem govoru je 15 mož, bivših protikomunističnih borcev, zapelo dve pesmi. Zlasti občuteno je bila zapeta pesem „Kočevski Rog“ po napevu pesmi „Oj Doberdob“. Sledila je koračnica-žalostinka. Ob bužanju orgel se je na odru prikazala grobnica, pred katero je gorela večna luč. Pred vhodom v grobnico sta bila postavljena dva stebra, ki sta predstavljala vero in slovenstvo, na steni v ozadju je pa bil napis z zlatimi črkami „Teža križa in plačilo“.

Ko je melodija orgel zamrla, je Otmar Mauser recitiral najlepša mesta iz velike pesnitve Jeremija Kalina Velika Črna maša za pobite Slovence.

Naslednjo nedeljo so imeli Slovenci iz Toronta in drugih krajev Ontarija veliko romanje v Midland, v svetišče kanadskih mučencev, ter so se tudi pri romarskih pobožnostih v molitvi spominjali slovenskih žrtev.

New York

Spominska slavnost v New Yorku je bila 4. junija. V slovenski cerkvi sv. Cirila je imel za slovenske žrtve mašo Rev. Rihard Rogan, nato je pa bila v župnijski dvorani spominska proslava. G. Ludovik Burgar je v imenu Slov. kat. akad. starešinstva v uvodnem govoru pozdravil zbrane rojake in se v izbranih besedah spominjal žrtev komunističnega nasilja. Zatem je posamezne točke, ki so bile na sporedu spominske proslave, napovedoval in povezoval v lepo celoto g. Rudi Večerin. Recitacije treh Balantičevih sonetov so podali gdč. Maruša Burgar in gdč. Helka Puc ter g. L. Burgar, spominski govor je pa imel g. dr. Zdravko Kalan. Odlomke iz Kalinove Ve-

like Črne maše za pobite Slovence so recitali ga. Marijana Kalanova, gdč. Helka Pucova, gdč. Maruša Burgar in g. Rudi Večerin.

Gilbert

Slovenci v Gilbertu so imeli spominsko proslavo dne 13. junija. Prostore pri župniji je dal na razpolago g. župnik Janez Šušteršič. V cerkvi so bile pete litanije. Peli so jih g. župnik Janez Šušteršič, organist g. Franc Mihelič in g. Pavle Bajda. Društveni pevovodja g. Viljem Kuntara je z orglami spremljal odpevanje vernikov. Spominska proslava je bila nato v cerkveni dvorani, kjer so rojaki s pietetnim spoštovanjem do slovenskih žrtev poslušali na trak posneti spominski govor pisatelja g. Karla Mauserja.

Spominske slavnosti v tem mestu sta se udeležila tudi gg. župnik Janez Šušteršič in Janez Dolšina.

POZDRAVI ZVEZI DSPB ZA SLOVENSKI SPOMINSKI DAN

Senator Frank J. Lausche

Telegram:

Washington, D. C., May 25, 1965.

Regret that I cannot be with you on Slovenian Memorial Day to take part in the patriotic and sacred services held in memory of the Slovenians who gave of their possessions, bodies, and lives fighting against the tyranny of the fascists and communists. They fought to preserve the honor and tradition of the great and worthy Slovenian people. The sacrifices of these heroes cry loudly for a continued fight in the cause for which they valiantly stood. They should not and will not be forgotten. While in person I cannot be with you I am present in spirit and sympathy.

Prevod: Žal mi je, da ob Slovenskem spominskem dnevu ne morem biti z vami in se udeležiti patriotičnih svečanosti in službe božje v spomin Slovcem, ki so žrtvovali svoje premoženje in življenje v borbi proti fašistični in komunistični tiraniji. Borili so se, da bi ohranili čast in tradicije kot največje vrednote slovenskega naroda. Žrtve teh junakov glasno kličejo, da nadaljujemo borbo za ideale, katere so oni tako hrabro branili. Slovenski junaki ne smejo biti in ne bodo nikoli pozabljeni. Ko osebno ne morem biti z vami, bom pri vas navzoč v duhu in s srcem.

Zveza se je senatorju Lauschetu zahvalila za telegram. — 30. junija 1965 je prejela med drugim tole:

United States Senate — Committee on Foreign Relations

I am sorry I was unable to be personally in attendance but glad to be able to participate in some degree through the message which I sent. I

was more than repaid by the graciousness of your letter. Thanks! I was pleased to learn of the obvious success of the Slovenian Memorial Day.

Frank J. Lausche, USA Senator

Prevod:

USA Senat — Odbor za zunanjepolitične zadeve

Zelo mi je žal, da se osebno nisem mogel udeležiti Slovenskega spominskega dneva, srečen pa sem, da sem vsaj do neke mere mogel prisostvovati s pozdravnim telegramom, ki sem ga vam poslal. Bil sem več kot poplačan z vašim prijaznim pismom. Pristrčna hvala! Vesel sem bil, ko sem zvedel, da je Slovenski spominski dan lepo uspel.

Association des Slovènes de Paris — Društvo Slovencev v Parizu

Pariz, dne 16. maja 1965.

Ko bo 30. maja Zveza DSPB praznovala tragično obletnico vetrinjskih dogodkov, ko boste ta dan posvetili spominu in molitvi za vse, ki so padli v vojni in revoluciji na slovenskih tleh, bomo v duhu združeni z vami z vročo željo, da bi iz nedolžnih žrtev slovenskega človeka in njihovega idealizma kmalu vzknila vsem Slovincem prava svoboda, kjer bodo v medsebojnem spoštovanju in razumevanju enako cenjeni in enako spoštovani vsi, ki so svoje življenje darovali za to, da bi slovenski človek živel pod svobodnim soncem.

Tajnik: Blachon Minka

Predsednik: Boštjančič Jože

Slovensko prosvetno društvo, Bedford, Anglija

Ob priliki, ko se boste spominjali onih tisočev iz rodu Benjaminovega, katerih pozabljeni in neznani grobovi so raztreseni širom slovenske zemlje, bodo misli nas, ki smo te grozote preživeli, z vami. In ne samo misli, tudi molitve in zahvala Njemu, ki nas je rešil teh bridkosti in smo ostali žive priče poznejšim rodovom: Hvala Ti za dobroto, mučenikom pa večna slava! — Tu v Bedfordu se bomo spominjali vseh žrtev na binkoštno soboto, 5. junija, prav ob 20-letnici...

J. Rehberger, prosvetni referent

Slovensko društvo Sydney — Avstralija

Sydney, 21. maja 1965.

Na dan molitve in spomina na vse, ki so padli v vojni in revoluciji, se v duhu pridružujemo tudi Slovenci v Avstraliji z željo, da ta proslava ne bi bila le komemoracijsko zborovanje in prelivanje solza, temveč dokaz naše zrelosti in vere v slovenski narod in njegovo bodočnost, zaradi katere so nepregledni tisoči žrtvovali svoje življenje.

Slava padlim in čast narodu, iz katerega so izšli!

J. Čuješ, predsednik SDS

Rim, 25. maja 1965.

Ko praznujete spomin vetrinjskih in drugih žrtev vojne in revolucije, se z globokim sočutjem pridružujem vaši žalosti.

Naj bi letošnji — dvajseti — slovesni skupni spomin na naše junaške Makabejce zopet združil vrste njihovih še živih bratov-sobojevnikov.

Marko Kranjc, član SNO

Gorica, 24. maja 1965.

Zvedel sem, da se boste 30. maja spominjali 20-letnice vetrinjske tragedije ter se poklonili žrtvam zadnje vojne in komunistične revolucije na Slovenskem. Tudi jaz sem v duhu z vami zbran v molitvi ob žalnem katafalku, ki nas spominja na tisoče in tisoče grobov, znanih in nezanih, raztresenih od Pohorja do tržaške obale, od Gorjancev do Gorice in Soške doline... Naj bo današnji dan spominski dan in dan molitve za vse tiste, ki so dali svoje življenje, da bi slovenski rod mogel svobodno živeti. — Tudi v Gorici bomo imeli žalno proslavo v nedeljo, 5. junija — ob 20-letnici.

Dr. Kranner Martin, profesor

Rim, 23. maja 1965.

Z vso iskrenostjo se pridružujem vaši spominski proslavi v Clevelandu, s katero se boste poklonili našim dragim, katerih vdana ljubezen do domovine in globoka vera morata biti za vse Slovence vedno nova vzpodbuda za neomajno zvestobo tem najvišjim vrednotam našega življenja. V upanju, da bomo v svobodnem svetu s skupnimi močmi prej ali slej dosegli, da jim bo tudi domovina dala tisto počastitev, ki jim pripada, prisrčno pozdravljam vse, ki so jim ostali zvesti.

Roman Rus

London, 25. maja 1965.

Ko so na veliki četrtek v Ljubljani prvič koncelebrirali duhovniki s svojim nadškofom, mi je potem eden izmed njih zapisal: „Takrat smo se počutili vsi eno!“ Bila je oltarna miza, ki jih je združila, na njej se je darovala velika daritev velikega petka. Takrat sem se spomnil tudi množične žrtve, ki jo je dal slovenski narod pred 20 leti. Ako bi vse drugo odnehalo, potem je ta velika daritev ono, kar nas vse združuje. Zato moramo ob tem spominu le kloniti glave, zahvaliti se njim, ki so dali največjo žrtev, ki jo more človek dati, in si zapomniti, da niti kaplja njihove krvi ni bila zastonj prelita. Naj bi te dneve vsi Slovenci, kjerkoli žive, bili eno.

Ignacij Kunstelj

Vogře—Avstrija, 20. 5. 1965.

Vaše žalne proslave žrtev komunistične revolucije se v duhu udeležimo tudi begunci na Koroškem. Saj smo vsi žalujoči člani velike slovenske družine, ki je dala na oltar toliko najboljših sinov. V nedeljo se bomo pri sv. maši združili pri spominu živih z vami vsemi, pri spominu mrtvih pa z vsemi, ki jih je sila in krivica umorila. Bog in Mati božja vetrinjska z vami, rajni pa naj nam izprosijo pravi Kristusov mir.

Slovenski begunci na Koroškem
Vinko Zaletel

Mernant, Anglija, 22. maja 1965.

Ob priliki spominske proslave 20 letnice največje tragedije slovenskega naroda v Vetrinju 1945, ki bo v Clevelandu 30. maja 65, vsem udeležencem prav iskrene pozdrave in vročo željo, da proslava žim lepše uspe. Naj bodo letos vse proslave, ki se bodo vršile po vsem svobodnem svetu, izraz naše velike ljubezni do Boga, naših pomorjenih bratov in slovenskega naroda, za kar so pred 20 leti pokojni dali svoja življenja...

Peter Selak

ZAHVALA ZVEZE DSPB

ZDSPB, Cleveland, USA

Cleveland, 1. junija 1965.

Prisrčna vam hvala za Vaše pozdravno pismo k žalnim svečanostim ob Slovenskem spominskem dnevu, ki ga je priredila Zveza DSPB 30. maja

v Clevelandu. Slovenski spominski dan je bil posvečen molitvi in častnemu spominu vsem slovenskim žrtvam zadnje vojske in komunistične revolucije in tudi vojakom slovenskega rodu, ki so v ameriški armadi ali kjerkoli darovali svoja življenja na evropskih bojiščih in pozneje na Koreji in v Vietnamu. Vsi so bili slovenske krvi, za vsemi je jokala slovenska mati in vsi so padli na braniku za ista načela.

Slovenski spominski dan v Clevelandu je bil velika slovenska manifestacija — doslej največja — in je ob molitvi in spominu do naših slovenskih žrtev združila vse Slovence širom sveta. Prejeli smo pozdravna pisma in telegrame iz Anglije, Pariza, Rima, Trsta, Gorice, Argentine, Avstralije in iz Washingtona je poslal poseben telegram senator Frank Lausche — Slovenec. Ta združitev Slovencev ob Slovenskem spominskem dnevu je bil častni venec spominu vsem slovenskim žrtvam.

Iskreno želimo, da bi se vsako leto ob Slovenskem spominskem dnevu vsi Slovencu širom sveta združili v spoštovanju do tistih, ki so padli za svoje prepričanje in boljšo bodočnost slovenskega naroda.

za Zvezo D. S. P. B.

Jože Melaher
tajnik

Karel Mauser
predsednik

Zveza DSPB se je posebej zahvalila vsem sodelavcem na Slovenskem spominskem dnevu v Ameriški domovini 15. junija 1965 Iz zahvale ponatiskujemo nekaj odstavkov.

Vsem, ki so sodelovali, naše priznanje in zahvala!

Na vseh svečanostih Slovenskega spominskega dneva je udeležba prekašala obisk prejšnjih komemoracij.

Pomembnost Slovenskega spominskega dneva je bila podčrtana, da je dobil spomno priznanje dr. Valentin Meršol. Vsi se dr. Meršolu zahvaljujemo, da je prevzel častno predsedstvo spominskih svečanosti.

Žalna seja v soboto, 29. maja, za člane DSPB, goste in delegate v Baragovem domu, je bila uvod spominskim svečanostim. Dr. Miha Krek, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo, je prikazal pomen slovenskih žrtev za svobodo slovenskega naroda.

Spominska sv. maša pri Lurški kapeli na Providence Hts. je že slovenska tradicija, vendar je vsako leto novo doživetje. Hvaležni smo č. g. Jože Cveblarju, ki je na našo prošnjo za maševanje brez oklevanja odgovoril: Pridem! **Ljubezen gradi, sovraštvo razdira** — je bil nauk njegove pridige.

Spominski venec sta položila fanta v slovenski narodni noši Cerar in Mravlje, ki sta izgubila očeta v revoluciji.

Slovesni spreved narodnih noš, ki je spremljal mašnika od cerkve do oltarja pri Lurški Mariji, je navzoče prevzel s slovenskim ponosom. Troje slovenskih generacij je ob tem Slovenskem spominskem dnevu nastopilo v slovenskih narodnih nošah.

Popoldanski spored spominske svečanosti je sestavil in vodil g. Franček Kolarič. Slovenci so ob pol treh napolnili cerkev sv. Vida. Pete litanije so s petjem vodili gg. Janez Rigler, Viktor Modic in Rudi Knez, verniki v cerkvi so mogočno odgovarjali. Kaj takšnega še nismo zlepa slišali. Po cerkveni pobožnosti je bila komemoracija v veliki dvorani fare sv. Vida. Pred sporedom je g. Tone Jeglič kazal na platnu slike, ki smo jih nekaj vetrinjskih prav za to spominsko proslavo prejeli od č. g. Vinko Zaletela. Spored je bil preprost in morda prav zato tako ganljivo izveden, da je dvorano kar prevzelo.

Prav posebna hvala Ameriški Domovini, ker smo o svečanostih slovenskega spominskega dneva tokrat edino z Ameriško Domovino mogli slovensko javnost obveščati in vabiti k udeležbi.

Za invalidski sklad je bilo darovanih 573 dolarjev. Sestre pri Lurški kapeli na Providence Heights so nam posebej naročile zahvalo za cerkveno nabirko, ki je znašala okrog 280 dolarjev. Skupno je bilo torej ob spominskih svečanostih darovanih žez 800 dolarjev. Vsem darovalcem iskrena hvala!

INVALIDSKI FOND

Č. s. Bernardita Škerbec, usmiljenka iz Santiago, Čile, je darovala za Invalidski fond 500.— pesov. Iskrena hvala!

Bivši borci, zdaj živeči v Miramaru, so po g. Jelencu darovali za Invalidski fond 1.140.— pesov. Najlepša hvala!

		Toronto, 18. julija 1965	
V invalidski sklad so darovali:		Lojze Dolenc	10.—
(v dolarjih):		Jurij Eržen	6.50
Jože Kastelic	30.—	Franc Valant	5.—
Ivan Kavčič	30.—	Franc Jereb	5.—
Triglav Construction	30.—	Jože Jereb	5.—
Dr. Zlatko Verbič	15.—	Frank Grmek	5.—
Tone Ambrožič	15.—	Anton Rozman, Lemont	10.—
Vinko Kržišnik	10	Otmar Mauser	5.—
Janez Muhič (mesto venca umrlemu sorodniku g. Pozareli)	10.—	plus vse stroške, ki jih je izmel z odrom ob spominski proslavi	33.—
Frank Demšar	10.—	Bog povrni! Drugi posnemajte!	

Vsebina: Ali naj pišemo o naši preteklosti — Bili so mučeni in pomorjeni
— Poslanica mladim — Izjava mladine — Odmev letošnjih proslav v tisku
— Morda še niste brali — Pozno, pa ne prepozno — Pismo obsojenca —
Izjava — Miloš Stare 60-letnik — Mi pa smo upali — Ob dvajsetletnici —
Leta strahote na Ižanskem — Škodljivi spodrsaljaji — Pozdravi ob odkritju
spomenika padlim

Correo
Argentino
Suc. 7

TARIFA REDUCIDA
Concesión No. 6830

Propiedad Intelectual
No. 817.736
Ramón Falcón 4158, Bs. As.

Vestnik: es el Informativo de los Excombatientes anticomunistas
eslovenos; is the voice of Slovenian anticomunist veterans.